

szony tűnt föl legelőször. Az akció első lépése tehát abból állott, hogy már 1897-ben az államkincstár bérbe vett az uradalomtól 12.622 holdat, azzal a szándékkal, hogy ha ez az első kísérlet sikerrel jár, az összes bérbeadható területet átvegye.

Ezen szándék foganatosításához adatokra volt szüksége. Meg kellett tudnia, hogy mennyit vehet be az albérletekből s mennyire fizetőképesek az albérlők? Így bizatott meg egy esperes is az adatok gyűjtésével.

Az esperes igen tiszteletreméltó ember, aki elvállalt feladatának lelkiismeretesen szokott megfelelni. Községről községre járt, összeírta a lakosság szükségletét s gyűjtötte az adatokat a bérbevett terület értékesítése szempontjából.

Alig tért haza körútjáról, megjelent nála a kazárok két megbízottja s arra intette a lelkészt, hogy ne folytassa tovább megkezdett működését, mert ez a hitsorsosok érdekeit sérti, akik között vannak jó emberek is, de vannak **rosszak** is. Ha a paróchia fel talál gyűlni: a földművelési kormány nem építteti újra.

Ezen fenyegetés következtében az esperes visszalépett a további közreműködéstől. Van-e erről akta a földművelési kormánynál, nem tudom; de nekem szavahihető ember beszélt a helyszínén s az állattenyésztési osztály vezetője, akit levélben értesített az esperes, meg fog engem a magam igazában tartani.

Senki se csodákozzék azon, hogy a fenyegetésnek sikere volt. Azon a vidéken jól tudják, hogy a verebesi lelkész egy alkalommal licitálni merészelt a Beszkid-havasok lelejlőjének egy részletére. A kazárok nagyot néztek a "jövővény"-re, aki az ő gabonájukba vágja sarlóját. Ez megsértése egy régen élvezett monopóliumnak. Az árlejtés után, három év alatt, két ízben gyűjtötták föl a paróchiát — ismeretlen tettesek.

Az alsóvereckeai esperes szintén licitált egy kaszálóra, melyet azelőtt a kazárok béreltek. Tűzkár ellen biztosítva volt. Nem is gyűjtotta fel senki. Hanem volt egy pár Orloff-féle ügető lova. Gazdaságának szemefénye, tenyésztésének büszkesége. Nem ok nélkül remélt szép summa pénz utánuk. Ezeknek a drága lovaknak éjszaka idején kivágták a nyelvüket — ismeretlen tettesek.

Az alsó-bisztrai lelkész, a galíciai mintákra hitel- és fogyasztási szövetkezetek létrehozásán kezdett fáradozni. Ennél is megjelent két kazár a többiek nevében és kérte, hogy ne kezdjen olyan mozgalomba, amely őket megkárosítaná a verseny által. A lelkész elutasította őket, biztosítván, hogyha ő vissza is lépne, amit különben nem tesz, a-

kad rajta kívül akárhány, ki a mozgalom élére áll. Rövid idő múlva négy helyen gyűjtötták föl a paróchiát, úgy, hogy a család életveszélyek között menekült meg. Itt is ismeretlen tettesek működtek.

Egy laturkai paraszt éjjeli szállást szokott adni a volói fűrésztelephez fát fuvarozó galíciai parasztoknak s el szokta látni őket szénával, zabbal, istállóval. A kazár kocsmáros tiltakozott ezen "visszaélés" ellen, mely őt megkárosítja. A parasztnak, miután nem hederített a tiltakozásra, felgyűjtötták házáat, pajtáját, szénakazlait — ismeretlen tettesek.

NEMZETI SZEMPONT

Idáig vázlatokat írtam a helyzetről. Szürke képeket rajzolgattam szürke alapon. Festésre, színezésre nem volt időm. Amennyit elszakíthaték rendes foglalkozásomból, csak annyi időt szentelhettem ezeknek a rajzoknak.

Ide-oda kanyargó vonalaiban van-e élet? Gerinc, agyvelő, vér van-e ezekben a képekben? Tudnak-e beszélni, fognak-e hatni, van-e bennük meggyőző erő?

Csendes visszavonulásban, mentve a napi élet követeléseiről, talán nyújthattam volna erről a tárgyról rendszeres, kidolgozott művet. Valami egészet. Olyas valamit, amit könyvnek lehet nevezni. Így azonban csupán futó árnyképeket vetíték az olvasó elé s érző szívére és képzeletére bízom, hogy azoknak életet és színt adjon.

Vázlataim, úgynevezett alaposságra nem tartanak igényt. De azt sem hiszem, hogy felületesek volnának. Az elfogultságtól pedig szigorúan tartózkodom. Szívemet oda vittem az inséges nép közé, de gyűlöletet nem vittem a kazárok közé. Az igazságot kerestem, mindig a valóság szemüvegével.

Törekvésem ez volt idáig, hogy hű képet adjam a viszonyoknak. Ha a képben fölismerhetők a népnemor okai: akkor nem írtam hiába.

Egy élő, működő, hasznos organizmus pusztulása mindig fájdalmat kelt. Az eperfától, mely alatt valamikor játszottunk, s melynek árnyékában egykor nagyanyánk töltögette vendégei számára a tejeskávét, nehezen váunk meg. Még egy kutyától is nehezen váunk meg, ha életéhez emlékek fűződnek. Rosszul esik tudni, hogy az élő test holt tárggyá változott át.

Ismerjük a nagy törvényt. Tudjuk, hogy nem tűr kivételt. Végzetünk is magunkat, hogy a halál is életfo-

lyam. Átváltozás egyik működési körből a másikba. Ma mint csont, holnap mint mész és foszfor; ma mint vér, holnap mint vas, víz, só és teljesíti feladatát a Mindenség laboratóriumában. Ezt mind tudjuk.

De érezzük, hogy a dolog nem egészen mindegy. Minden ürt betölt a természet. De nem mindegy: a régi e-perfa áll-e még a kis udvaron, vagy szerbtövis nő a helyén? Nem mindegy, hogy a rutén nép teljesíti-e a hegyvidéken a polgári kötelességeket, vagy a kazár éli ki a földet, hogy onnan aztán tovább hatoljon?

Ha arról volna szó, hogy a kipusztuló haszonfa helyén más haszonfa nő: tétlenül is nézhetnők a változást. De a rutén organizmust egy évezred kapcsolta be a magyar nemzet testébe. Életközösséget fejtett ki közöttünk a hosszú idő. Azonos lett a vérkeringésünk. Eltanultuk egymás szokásait. Harcoltunk, véreztünk egymás mellett. Szenvedtünk a közös csapások alatt.

A kazár pedig idégen. Más a szokása, mint nekünk. Más az erkölcsé is. Más az életmódja, a célja, a vágya. Nem a néppel él, hanem a népen. Nem azt az ételt eszi, nem azt a munkát végzi, nem azt a ruhát viseli. Hazafias ösztöne nincs. Még állami sincs. Csupán utilitárius ösztönei vannak.

Mindegy-e, ha libanyáj helyett a görény marad meg, mely a nyáját elpusztította? Avagy mindegy-e, ha a felfalt juhsereg helyett egy farkascorda marad birtokunkban?

Bármely szempontot vegyünk figyelembe, akár közgazdaságit, akár biológiai, akár etikait, akár nemzetit: a hegyvidéki akciót mindenáron meg kellett indítani. Hangsúlyozom, hogy mindenáron és hangsúlyozom, hogy nemzeti szempontból is.

Hazánkban négyszázezer rutén lakik. Galiciában két és félmillió, Bukovinában egy félmillió.

A Beszarábiában, Ukrániában, és Podoliában lakó 16 millió rutént maholnap feldogozza az orosz. Iskolájuk immár nincs. Hatóságaikkal nem érintkezhetnek anyanyelvükön. A közérintkezés terén is rohamosan terjed az orosz nyelv. Az orosz kormány vaskeze megragadta azt az időt, mikor még fejletlen volt a rutén öntudat s az eloroszosodás ott már csak rövid idő kérdése.

De a galíciai rutén képviselőket küld a bécsi birodalmi gyűlésbe. A rutén iskolák száma meghaladja a lengyel iskolák számát. A négy rutén nyelvű gimnáziumban rutén középosztály fejlesztetik. A külön iskola, külön vallásfelekezet és külön nyelv megtermi a külön felfogást, külön vágyat, külön politikai szervezkedést is. Az osztrák politikai

élet logikájához tartozik, hogy maholnap külön rutén autonómikus mozgalmakról olvasunk. Ez a mozgalom nagyon is közel kapná a mi ruténjeinket.

E pillanatban ugyan egy jel sem mutat arra, hogy a mi ruténjeinkben fogékonyság volna a galíciai irányhoz való csatlakozásra. Ellenkezőleg. A partikularizmusnak egyetlen vonását sem voltam képes köztük fölfedezni. És ott csak ruténül beszélő magyarokat találtam. Intelligenciájukat papok és tanítók alkotják. Ezek pedig valamennyien tősgyökeres magyarok. Társasági és családi nyelvük egyaránt magyar. Irodalmunk emlőin nőttek fel. Magyar iskolákban tanultak. Magyar úri, művelt nőket vesznek feleségül.

Egyszóval, tetőtől talpig magyarok. Nem polikából, nem számításból, nem opportunizmusból magyarok, hanem igaz, jó magyarok, miként a székely, miként a kún, miként az örmény, miként a művelt zsidó, — születésüknél, véralakuknál, jellemüknél és egész mivoltuknál fogva. Magyarok, annál a mindenható ambiciónál fogva, mely miatt szerencsétlennek éreznék magukat, ha nem magyarok volnának. Magyarok, a természeti törvények azon ellenállhatatlan erejével, mely a fajjellegét hozzáforsztja az élethez és annak minden nagy értékéhez.

Ennek az intelligenciának tulajdonítható, hogy a rutén nép magyarul érez. Szívből örül az államiskolának; felekezeti iskoláiban is magyar a tannyelv néhány év óta; büszke, ha gyermeke magyarul tud s ha a honvédségnél megtanult néhány magyar szót, azt örömmel ismételteti, hogy el ne feledje.

Kell-e több magyarázat ahhoz, hogy az akciót nemzeti szempontból is meg kellett indítani? Szabad volt-e halogatni az ügyet? Szabad-e krajcároskodni? Szabad volt-e azt a népet tovább is magára hagyni, hogy vagy kivándoroljon, vagy végső kétségbeesésében pánszláv izgatások martalékául dobja oda magát?

Fölismerni ezt a helyzetet és még sem tenni semmit: ez annyit jelentene, mint korunk felelősségét az eljövendő századok átoksúlyával megterhelni.

A nemzetiségi eszme, íme arra készül, hogy fölmarcangolja hazánk testét. A túlzók rávetették magukat Szent István ezeréves palástjára, hogy azt széttépjék.

Elbolondított tótjaink Szvatopluk birodalmát emlegetik s annak tartalmát Morvából, Sziléziából, Csehországból, Galiciából és Felső-Magyarországból akarnak adni. Ábránd, melynek valósulása lehetetlen. De minket még az ábránd is gyöngít.

A MAGYAR ZSIDÓKHOZ

Elbolondított oláhaink pedig Dákóromániát emlegetik, melynek tartalmat adna Oláhország, Bukovina és Magyarország keleti része a Tiszáig. Ez is ábránd. Ennek a megvalósulása is képtelenség. De erkölcs-politika egységünket ez is gyöngíti.

A délszlávok Nagyszerbiáról álmodoznak. Horvátország, Szerbia, Bosznia, Montenegro, Dalmácia igen egy nyelvet beszél. Ez az álom kiszakít a papíron hazánkból egy nagy és értékes földdarabot.

Körös-körül vagyunk tehát véve ködképekkel. Láthatárunk csupán a székely bércek fölött tiszta. Határaink egyéb részein ellenséges indulatú fajoknak van kiszolgáltatva hazánk őrizete. Fajoknak, akiknek hazafiságára nem számíthatunk, de akik szomszédos állami organizációkban találnak támaszt ábrándjaik élesztésére.

Vegyük ehhez az osztrák népekben mutatkozó fajenergiák bomlasztó hatását. Ne feledjük, hogy egy tévelygő közjogi rend szorosan összekapcsolt minket Ausztria politikai és gazdasági életével. Ez a kapcsolat az érintkezés ezer szálát állandósította meg. Ezeken a szálakon, miként a villamos erő a sodronyon, vámmentesen zúdul reánk nemcsak az osztrák gyártmány, hanem az osztrák gondolatvilág is.

Az eszmének megvan a maga ragálya; a népnek megvan a maga fogékonysága. A germán eszme átragad a száazokra és a bánáti svábokra; a szláv eszme a tótokra és a szerbekre. A tartományok föderatív törekvésében nemzeti-segünk partikulárizmusa igazolást talál s a német nemzeti párt "los von Österreich!" — jelszava úgy hat a dákóromán eszmére, mint a szélfuvallat a hamvadó üszögre.

Ilyen körülmények között a magyar politika legfontosabb feladata: megerősíteni számban, vagyonban, intellektualitásban azt a fajt, amelynek érdeke és érzelme összenőtt a haza történelmi fönnállásának életszükségével. Ennek a feladatnak mindent alá kell rendelnünk. Egész jövődönk a politikai és kulturális egység megőrzéséhez van fűződve.

Már most ott áll fajpolitikánk rendelkezésére egy négyszázezer lelket számláló határszéli nép, mely rutén nyelvet beszél, de magyarul érez. Ezt a népet rohamosan pusztítja egy bevándorolt, idegen elem, mely hazafias és erkölcsi szempontból megbízhatatlan.

Van-e a pillanatnak fontosabb feladata, mint azt a magyarul érző népet egyfelől kiragadni a pusztító elem karmai közül s másfelől nyelvére nézve is beolvasztani a magyar faj testébe?

Jól jegyezzük meg: a rutén akar magyar lenni. Gyermekeit örömmel taníttatja a magyar nyelvű állami és felekezeti iskolában. Aki e nép közül kiválik tanulása által és pap, vagy tanító, vagy tisztviselő lesz: minden ízületében magyarnak vallja magát. A szeparatistikus törekvésnek egyetlen paránya sem mutatkozik a rutének között. A liturgia nyelve is magyar lehetne ott minden fönnakadás nélkül, ha kormányunk nem félne a saját árnyékától s azal a nemzeti energiával kezelné ezt a kérdést, mellyel az államférfiak nevüknek dísz, s emléküknél hálát szoktak biztosítani.

Azonban, hogy magyarrá legyen a rutén: ahhoz egy minden tekintetben jól átgondolt, pontosan körülírt, helyesen és szeretettel vezetett állami akcióra van szükség. Meg kell győzni azt a népet arról, hogy a magyar haza neki gondviselő édesanyja. Úgy kell cselekedni, hogy odaadó határtalan hálát érezzen a magyar haza iránt.

Ez az akció már három év előtt megkezdődött és már is igen szép eredményeket tud felmutatni. Később rátérek s olvasóim meggyőződnek, hogy ez az akció fölkarolta mindazt a gazdasági és erkölcsi tényezőt, amely alkalmas egy népet egyfelől megmenteni, másfelől a magyar fajba beolvasztani.

Ennek az akciónak, ha nem is célját, de eszközeit és irányát sokan félreismerik. Sokan készakarva félremagyarázzák s ezzel megfosztják a sikernek attól a bázisától, mely a közhangulat egyöntetű erejéből áll.

A félreértésen nem csodálkozom, mert az akció nem került soha a nyilvánosság elé a maga teljes mivoltában. A Munkácson tartott tavalyi közgyűlésről közöltek ugyan a hírlapok értesítést, de ez a közlés nemcsak hézagoss volt, hanem sok tekintetben irányzatoss és némely részében hemzsege a ferdtésektől.

De ha nem ütközöm meg ilyenformán a ferdtéseken: annál inkább elítélem és kárhoztatom a félremagyarázást, mert egy olyan fontos nemzeti ügyben fosztani meg a közvéleményt, ahol csak mindnyájunk egyöntetű és lelkes támogatása biztosít teljes sikert: ez a könnyelműségnek és rosszakaratsnak, még nálunk megszokott példáit is fölmúlja.

Ha tehát leírtam főbb vonásokban a helyzetet: le fogom írni az akciót is egész mivoltában, ezzel remélvén a félreértéseket eloszlatni és a ferdtéseket megcáfolni. Ez

zel leírással talán meg tudom győzni az olvasót arról, hogy az akciónál Egán nélkülözhetetlen. Mikor tehát a német-zsidó és a magyar-zsidó lapok Egánt alaptalanul támadják, kisebbitik, becsmérlik: akkor voltaképpen magán az akción ejtenek vérző sebeket.

És itt kikérem magamnak a farizeuskodást. Ne mondják nekem, hogy barátai az akciónak, és hogy csupán az Egán eljárását hibáztatják. Nem igaz. A valóság az, hogy nem tetszik nekik az akció; de mivel azt kimondani nem merhetik, mert szemközt találnák magukkal az egyetemes magyarságot: ennél fogva belebojtorjánkodnak Egánba, amiként belebojtorjánkodnának, ha nem volna ott, bárkibe, a kinek működéséről föltehető a siker. Igenis hallgatnának, sőt talán dicséretekkkel is elhalmoznának egy olyan férfit, aki sine curának tekintené megbízatását s tessék lássék módon teljesítené hivatását. De zsidó indexre kerülne bárki, ha komolyan munkához lát, hogy ezt a szerencsétlen népet a kazár rabiga alól fölszabadítsa.

Apellálok a zsidó vallású magyarok igazságérzetére és hazafiságára és kérem őket, ne üljenek föl az érintett lapok célzatos közleményeinek. Később látni fogják, hogy az akcióban nyoma sincs zsidóüldözésnek. Addig pedig vegyék fontolóra, hogy milyen nagy méretű magyar érdek fűződik ehhez az akcióhoz.

Négyszázezer lelket tehetünk azon a vidéken rövid idő alatt magyarrá!. Igen nagy szó ez. Horderejéről nem is lehet számot adni. A magyar faj nagy túlsúlyát jelentené ez számszerűleg is. A nemzetiségi izgatás egyik méregfogát azonnal elveszítené. Sokkal többen volnánk, mintők együttvéve valamennyien.

De nemcsak a rutének dőlnek karjainkba ily akcióval. Egy túrócszentmártoni pap már ily című cikket közölt: Kérünk egy Egánt! Az akció kiterjeszthető az egész Felvidékre és átvihető az erdélyi Kárpátokba. Milliók fogják

észrevenni, hogy a magyar haza gondjait viseli. Milliók szívében ébred hála a magyar uralom iránt. És ha megjelenik a tót és oláh izgató, hogy tele hazudja lelküket: milliók fogják elutasítani, mert vagyonukat, jólétüket, boldogságukat, kultúrájukat egy magyar akciónak köszönhetik.

Sokat elmélkedtem a nemzetiségi kérdésről. Ifjúságom éveiben azt hittem, hogy a szabadságban rejlő nagy erők önként megoldják a kérdést. Később a magyar társadalom nagyszabású szervezésébe vettem reményemet s érezhető hatásokat vártam a magyar kultúregyletektől. De tapasztalat arra tanított, hogy nemzetiségeink a szabadsá-

got visszaélésekre használják föl; társadalmunknak pedig még ellenőrző képessége sincs, annál kevésbé beolvasztható, vagy legalább szelídítő ereje.

Azonban mindig éreztem, hogy valamit tenni kell történelmi fennállásunk biztosítására s azt is láttam mindig, hogy eredménnyel lehet tenni, mert a néptömeg rétegében a faji öntudat még nincs felébredve. A kérdés tehát abban kulminál, hogy mi módon lehet ama néptömeg lelkéhez igazán hozzáférni?

Az iskola elégtelen, mert igaza volt Kossuth Lajosnak, hogy mikor az iskola szemközt áll a tűzhellyel, akkor a tűzhely a győztes. A közigazgatás is elégtelen, mert arra a feladatra, hogy szívet hódítson és hagyományokat alakítson át — ha még olyan jó volna is, amilyen rossz, — me-revségénél és hivatalos formáinál fogva nem képes.

Nos hát, ezt a nehéz kérdést megoldotta Darányi Ignác földművelési miniszter.

Gazdasági téren a nép leginkább megközelíthető.

A jótéteményt itt érti meg leghamarább és legbiztosabban. A szegény parasztnak nincsenek eszményei. Gondolatvilága a kenyér körül csoportosul, ki megélhetést biztosít neki: az megnyerte őt. Ahhoz bizalommal van; az iránt hálát érez; azt nem csalja meg. Annak tanácsát követi, kívánságát teljesíti. Ahhoz ragaszkodik; azt megszereti; elismeri őt egy szuperiorius lénynek; nem tágit mellőle sem jó, sem rossz napjaiban.

Ismerem az oláh népet. Egész lelkemből meg vagyok győződve, hogy a Darányi akciója az oláhoknál éppen olyan eredményekkel járna, mint a ruténeké. Ott is olyan népszerű lenne az "államszki" bank, "államszki" bolt, "államszki" iskola, "államszki" olvasóegylet, "államszki" tehén, mint a rutén vidéken. Ezzel együtt népszerű lenne az állam, annak tisztikara, törvénye. Az állammal együtt a magyar faj, melyet a nép a dolgozók élén lát, s melynek saját gazdasági és intellektuális előmenetelét köszönheti.

Az ilyen akció legjobb hullámtörője az izgatásnak. Egy ilyen akciónál tények cáfolják meg a szavakat. Itt a valóság áll szemben az ígérettel; az állapot nyugalma a kilátás izgalmával.

Az eredmény nem kétes. Mikor száz ember boldogulását látja a másik száz: akkor már kétszáz van megnyerve az ügynek. Ez a kétszáz hozza a másik kétszázat. Ez egy termékenyítő görgeteg, mely megindul a Beszék csúcsáról, körüljárja a Kárpátokat s valahol a Kazánszorosnál áll meg. Ha úgy foly, mint kezdődött, azzal a lelkiismerettel, buzgósággal és tudatossággal: ötven év múl-

va magyar dal zeng bérceink között mindenfelé.

Szabad-e hát azt a buzgóságot gyűlöletes kritikával lohasztani? Szabad-e nemzetiségi kérdés ezen egyetlen célra vezető megoldásának lehetőségét már csírájában megfojtani?

Gondját viselni hitsorosainknak: nemes kötelesség. Ez a kötelesség a kazárok irányában nem nyilvánul. Irtózatos lelki sötétségben élnek s fáklyát nem gyújtott nekik a P. Lloyd soha. Ellenben nyitott szemmel nézte végig azt a rombolást, mit a kazár véghez vitt. Túrte hitsorosainak bűneit. Nem jajdult fel az égbekiáltó uzsora áldozatainak nyomora miatt.

De amikor közbelép az állam, hogy beavatkozásával enyhítse a helyzetet és intézményeket alkot abból a célból, hogy a népszarolás iparszerűleg űzött mestersége megtörjék az intézmények körfalán: akkor, úgy-e, Darányi-ból Herr Doktor lesz, aki nem méltó az állására és Egán ellen, mivelhogy ő az akció legjobb katonája, irtó háború indul?

Bocsánatot kérek, de nem tiltakozni a demoralizáló és elszegényítő hatások ellen; azonban feljajdulni, ha az elensúlyozás céljából védgátak emeltetnek: ez, ha öntudatos, akkor keveset különbözik a cinkosok bűnszövegségétől; ha pedig öntudatlan, akkor frivol akadálygördítés egy nehéz és becsületes munka elé.

Teljes tisztelettel hajlok meg a vallásos meggyőződés

előtt. Azt is koncedálom — ámbár nem keresztény fölfogás —, hogy melegebben érezzünk azok iránt, kiket a hitágazat szálai hozzánk fűznek. De néhány ezer bevándorolt ember kedvéért, akik nem igaz polgárok, akik csalásból, hamisításból, zsarolásból és uzsorából élnek: talán csak mégsem engedhetjük elpusztíttatni a föld népének százezreit? Ahhoz már csakugyan a végletekig fokozott felekezeti efogultság kell, hogy néhány ezer olyan ember piszkos és bűnös üzérkedésének a nyugalmaért, akiket Wahrmann is söpredéknek nevezett, félben maradjon az az akció, mely egyelőre négyszázezer szlávot van hivatva magyarrá tenni s ha kiterjesztik, a hegyvidéki tótokat és oláhokat is.

A zsidó vallású magyarok meg kell, hogy engem értsenek! Békés, csöndes, zajtalan úton íme a földművelési kormány vezetése alatt egy mozgalom indult, mely gazdasági és nemzeti problémát old meg. A mozgalom nem érint jogos érdeket sehol. Nem árt semmi névvel nevezhető tisztességes keresetnek. Nem üldöz senkit. Ellenben a magyar faj megerősödésének mérhetetlen látkörét nyitja meg.

Szabad-e egy ilyen mozgalomnak útját állani? Nincs-e igazam, ha állítom, hogy korunknak nincs ennél fontosabb történelmi, gazdasági és faji érdeke? Nem jogosult-e kikiáltani, hogy aki ebben az akcióban nincs velünk, az a magyar nemzeti állameszme ellensége?

Mihelyt mindenki fölismerte ennek az akciónak a mi voltát: nem alapos-e a remény, hogy harcba megy érette az egész magyar faj? Legyen zsidó, legyen keresztény. Legyen nagyúr, legyen szegény legény; de aki nem avégből érinti meg ezen akció zászlaját, hogy azt megcsókolja, hanem avégből, hogy azt letépje: azzal szemben minden magyar ember köteles a zászlót megfordítani s éreztetni vele a rúdnak teljes súlyát.

A KÍGYÓ ELNYELI A BÉKÁT

Kőborlásaim közben egy alkalommal gyalogosan jártam meg Bálványos várát, melyben az Árpádok koronáját Apor vajda rejtegette egykoron, s mely vár innen-onnan ötszáz év óta fekszik romokban. A törmelék között rozmaringszálla akadtam. Azon a helyen lehetett valaha az Apor kisasszonyok virágos kertje. A várból ámentem a torjai Büdöshöz, onnan a Holttóhoz és a Szentanna távához. Az ösbükkösben, a Holttó és a Szentanna-tó között valami gyermeksírási-féle vonta magára figyelmünket.

Megálltunk, körülnéztünk, hallgatóztunk. A visítás ismétlődött. Karatnai székely vezetőnk, amolyan erdőlő és pásztorkodó ember, azt mondta, hogy az nem gyermeknyávogás, hanem kígyó szívja be a kecskebékát s a béka sír olyan keservesen.

Ezt a dolgot mindenáron meg akartam látni.

Társaim kinevettek. Mit látsz rajta?

Régen volt. Iskolás fiúk voltunk. Engem selyem-gyermekeknek hívtak és kényeztettek a nagyobbak.

Aki leginkább kényeztetett, most ott porladozik az anygatos temetőben. Hírlapíró lett volna belőle és képviselő. Aztán haza ment parasztnak. Megfogta az ekeszarvát, a kapanyelét s vállára vette a köblös zsákot. Újság nem járt a házához. Napi munkája után, ha ellátta a marhákat, olvasott egy-két órát. De csak két könyvet. A bibliát és a Kossuth iratait. Szellemi életének ez volt a mindensége. Úgy hiszem, nem is kell ennél több.

Ez a barátom pártomra kelt. Hagyjátok, hadd nézze meg azt a kígyót s azzal leheveredett egy bükk tövében. Vele a többi is. Én a székellyel cserkészni indultam a hang

után. A székely biztosra ment. Nagy erdőben a fák miatt igen zavaros a hanghullám. Nem onnan jön, amerről hallatszik. De a székely ismerte a hang tekervényes útját. Nyílegyenesen vezetett egy levágott fához.

Ott kell lenni, suttogta halkan. Nagyon szeret a kidöntött fán nyújtózkodni. Onnan szokta meglesni a prédát. A béka csak a földön "netez" (vigyáz, figyel) s nem is állítja (sejti), hogy a veszedelem a fáról csap reá.

Nesztelenül lopóztunk a fához s csakugyan ott volt a kígyó a törzsön. A békának csak a feje és a két első lába volt kinnt. Testének többi része már el volt nyelve. A kígyó nyaka és törzsének eleje föl volt puffadva, mint valami daganat.

A ragadozó úgy el volt foglalva zsákmányával, hogy nem vett minket észre. Így aztán színről-színre láthattam azt a kínos és ocsmány tüneményt, amint az áldozat kegyetlen végzetességgel tűnik el a martalóc torkában, anélkül, hogy a panaszos síráson kívül, az élethez való jogát egyetlen mozdulattal is védelmezné.

Martalékát elevenen nyelte el a bestia.

Végig néztem, amint eltűnt az áldozat feje egy utolsó jajkiáltással, azután a térde, lábszára, körme.

Csend lett.

A kígyó gyűrűzete működött csupán. Szívta az áldozatot lejjebb és lejjebb, mint egy kérlelhetetlen gép. A kidagadt testen látható volt, hogy hol jár az áldozat.

Kis vártatva a székely oda lépett s fejszéjével, közvetlen a daganat előtt, ketté vágta a kígyót. Aztán lefejtette a kígyótokot az áldozatról. A béka még élt. El volt alélva, mozdulni sem tudott, de élt. Kis szíve dobogott a hóna alatt. "Kutya baja sem lesz annak úrfi" — mondá a székely "alítva", hogy töprenkedem a sorsa fölött.

Ez a régi emlékem újult föl a Kazár-földön.

Az áldozat itt sem vergődik. Egyszerűen fölszívódik és elnyeleetik végzetének kérlelhetetlenségével. Aztán csend lesz.

Az uzsora kígyó-teste rácsavarodik erre a népre. Ólálkodva csúszik oda a rém. Símán, nesztelenül fonja körül az áldozatot. Az éjszaka következettségével és zajtalanságával lepi meg. Izgalom és láрма nélkül és sötéten és biztosan: éppen miként az éjszaka, midőn ráborul a tájakra. És hidegen és némán és észrevétlenül, miként a kígyó. Nem bátor, nyílt tusában; nem verekedés közben; nem bajvivó harcoknak vakmerő támadásával. Hanem meglopva azt az időt, mikor az áldozat már elalélt, életerőt és erélyt

vesztett; mikor az ellenállási képesség már elszált. Mikor kialudt a tűz a keblekből és lesorvadt az izom a karokról: akkor csavarodik a hulló ama vidék népére.

Van-e menekülés?

Irtózatossá gyűrűzet fonódott a nép testére tetőtől talpig. A gyűrűk neve: pénz, közvetítés, bolt, kocsmá, cukrászda, feles-marha, legelő. A gyűrűk mozgató izomzata: hitel, pör, hamis tanú, hamis eskü, váltó, végrehajtás, árlejtés. A gyűrűk munkaeredménye: megfulladás.

Bűnjelek nélkül megy végbe a bűn. Bot, kés, gyilok, golyó nem szerepel. Az áldozat úgy tűnik el a szörnyeteg torkában, hogy testén az erőszaknak nyoma sem marad. A gyűrűzet, sebek és vérfoltok nélkül sajtolja ki belőle az életerőt. Volt; nincs. Elsorvadt. Átment egy gazdasági enyészetbe, miként a hulló levél átmegy a felosztásba.

És csend lesz.

Az egész folyamatnak csak kezdete van és vége. Egy önműködő sülyeszítő az egész, melynek egyensúlya megzavartatik a rálépés által s mely aztán ereszkedik és száll mind lejjebb és lejjebb, jóformán zökkenés és fönnakadás nélkül, a nehézségerő másíthatatlan kényszerével. Az áldozat lassan, következetesen, mintegy megdermedve, ellenállás nélkül merül a mélységbe, miként az a nyomorult béka a kígyó torkába. Nem hánykolódik, nem küzd, nem vergődik. Csak nyöszörög fájdalmasan. Ennek a haláltusának borzalmi nem is volnának, ha olykor egy-egy jajkiáltás nem volna hallható, amint elszéled a hang az erdők között, a végtelenség árnyában.

Ezt a jajkiáltást hallotta meg Darányi Ignác földművelésügyi miniszter.

Első gondja volt a hitbizományi uradalomtól állami bérbe venni 12.622 kat hold földet, ugyanolyan árban, amint azt a kazárok bírták. Ebből legelő és rét 9500 hold; legelő és kaszálóvá alakítható szántó 3000 hold. A többi belsőség. A bérbe vett terület kisebbik része több községben fekszik. A nagyobbik rész, 8022 kat. hold tiszta alpesi legelő a havasok ormózatán.

Az állami bérlet kiosztatott a földművelő nép között. A kiosztást már Egán végezte, mint a miniszteri kirendeltség főnöke. Szabály volt a kiosztásnál, hogy csak földművelők kapjanak albérletet és mindenik csak annyit, amennyit a tulajdonában levő marhalétszámmal kihasználni képes. Ezen szabály az üzérkedés lehetőségét kizárta.

Ez volt az akció kezdete.

Ezzel az első lépéssel, egy nagykiterjedésű vidéken egyszerre nyakát szegték a legelő-uzsorának. A föld viszsanyerte a maga hivatását. Még szünt hitelforgalmi cikk lenni. A megélhetés kútforrásává lett, holott azelőtt a népszarolás kútforrása volt.

A felállított szabály keretében minden arravaló egyén bérlethez jutott. A kazárt is megkínálták, ha földművelő volt, marhalétszámának arányában. El is fogadta, meg is köszönte igen sok. Több mint harmincnak a neve van beírva jegyzeteimbe. Éppen olyan feltételek mellett kapta a kazár az albérletet, mint a rutén.

Itt nem hallgathatok el egy jellemzőényt.

A miniszteri kirendeltség az akció kezdetén a rutén papságot használta fel közvetítő szervnek a néppel való érintkezésnél. Tehát az albérletek kiosztásánál is. A kazár vezető elemek, bogot keresve a kákán, lármát ütöttek és tiltakoztak a miatt, hogy idegen papság jelölje az albérletre érdemes hitsorsaikat.

Ennek következtében hivatalosan fölkeretett a verecke-i rabbi, hogy ő jelölje meg azokat, kiket alkalmasoknak tart az albérletre. A rabbi elvállalta a megfizetést. Másnap aztán tudatta, hogy az ő hitsorsosai nem kívánnak részt venni az albérletben. Ez principium dolga, ami fölött nem vitatkozom. Egy neme a passzív ellenállásnak, mely a rabbi szempontjából nem vezetett sikerre, mert följegyzésem szerint, havasi legelőben 86 kazár vett részt 308 barommal.

Jellemző az is, hogy az alsóverecke-i szántók bérletében részesült Beer Mózes, Pinkász Hajman, Hejman Hersch és még vagy nyolc kazár. Ennél több nem is jelentkezett, dacára, hogy jó előre közhírré volt téve a bérletkiosztás napja. A többi szántót rutének kapták meg. A gazdagabb kazárok mégis lármát csaptak, hogy az állam nem mér egyenlő mértékkel.

Ezen láрма következtében, miután már az uradalmi földek ki voltak osztva, Egán kibérelt 95 kat. hold szántót igen drágán Feilman Dávidtól és Feiler Eisigtől. Tudatta a rabbival, hogy ezt a drága bérletet a rabbi hitsorsosai között óhajtja kiosztani, éppen olyan olcsón, miként a rutének kapták az uradalmi bérletet.

A rabbi nem reflektált ezekre a szántókra, mert nagyon ki vannak élve; tehát nem érnek annyit, mint az uradalmi föld. Ekkor Egán ingyen ajánlotta föl a 95 holdat, azzal a kikötéssel, hogy a gazdagabbak tegyenek annyi jót a szegényekkel, akik között ezek a szántók kiosztatnak, hogy az uradalmi majorban régóta felgyült trágyával hordják meg

a parcellákat. Egyszersmind ingyen vetőmagot is ígért valamennyinek. Továbbá megígérte, hogy az állami költségen körülkertelteti ezeket a földeket, hogy a termés védve legyen vadkárok ellen.

Erre az igényre jelentkezett 37 szegény kazár s köztük a 95 hold krumpliföld tényleg ki is osztott.

Másnap este a 37 kazár újból jelentkezett s valamennyien lemondottak az ingyen bérföldről és az ingyen vetőmagról.

Kell-e ehhez magyarázat? Nem világos-e, hogy itt a rabbi tervszerű kelepécét készítette, hogy belebotolják a miniszteri kirendeltség s hogy aztán némely lapban dörgedelmes íránycikkeket írjanak az Egán felekezeti elfogultságáról, aki az állami akció jótéteményeiben csak keresztényeket részesít s éhomra minden reggel zsidót frustokol.

AZ ELSŐ LÉPÉS

Megírtam, hogy állam legelőterületet vett bérbe a hitbizományi uradalomtól, s azt ugyanazon árban albérletbe adta a népnek.

Ez volt a népmentés kezdete. Mert ezzel menekült meg a nép a legelő-uzsorától. De ezzel nem fejeztetett be az első lépés. Darányi nem szereti a fél munkát. Egán sem szeret a felületen úszni s munkájában hézagot hagyni. A vezérlet nemes ambíciója az, hogy egy lábra állított népet adjon át a magyar nemzetnek. Nem elégszik meg tehát a beteg ápolásával. Még a fölgyógyulás sem elégíti ki. Olyan gazdasági kultúrára törekszik, mely e népet hasonló betegségek ismétlődésétől megóvjá. Fokozni kívánja a nép ellenállási képességét és a józan haladásnak erőtenyezőit.

Eppen ezért az első lépés munkakörébe felöleltettek a legelőápolásnak nálunk eddig nem ismert elemei. Megállapítottak fordák szerint a legeltetési módokat. Területről területre történik a legeltetés, okszerű szigorral, nehogy a havasokra felhajtott hatezer darab marha egyszerre lépjen el egy nagy területet, s azt keresztül-kasul elgázolja és bepiszkolja.

A legelőszabály nem tűri, hogy egy csordában apró, fiatal, fejletlen barom együtt legyen a felnőttel; üsző a bika-borjúval, tehén az ökörrel. Hanem kor és ivar szerint el kell különíteni az állományt, hogy a káros izgalmakat elkerülje az állat és hogy a gyengébb alkatúak megóvassanak az erősebbek üldözésétől.

Azt sem tűri a szabály, hogy egy nyájban túl sok barom halmozassék össze, mert ez megnehezíti az őrzést, a felügyeletet, a gondozást; a legelő helyes kihasználását pedig lehetetlenné teszi.

Nem tűri továbbá, hogy deletetés, éjszakázás mindig egy és ugyanazon helyen történjék, hanem állandó kosarazást követel. A nyáját csak három napig fektetik meg egy helyen s aztán megállapított sorrendben tovább viszik s így egy rendszeres trágyázást hoznak létre, mellyel az aljban kaszálókat teremtenek s a felsőbb területeken a legelőt kőrítik.

A források gondozatnak és itatóvályúkkal láttatnak el, hogy mindig tiszta, kényelmesen hozzáférhető ivóvíz álljon a nyájak rendelkezésére. A vakondtúrásokat és felhagyott hangyabolyokat, melyek a havason vastag mohabundával szoktak benőni s ezzel a legelőterületnek helyenként igen nagy százalékát teszik hasznavehetetlenné, fölkapálják s a zónának megfelelő fűnemekkel behintetnek. Védőfákat ültetnek, hogy a nap perzselő heve ellen árnyékos oltalmat találjon az állat. Kultúrmérnököket foglalkoztatnak a vadvidékek, talajvizek és mocsaras helyek lecsapolására.

E legelőreformok között a legmeglepőbb a körülbelül 4000 holdas Fircák - havason és az ugyanakkora Névtelen - havason épített védistálló. Egy-egy ilyen pajtának kétezer darab szarvasmarhára való befogadási terjedelme van. Az építkezés hihetetlen olcsósággal ment végbe. Pedig az anyag felhordása az aljerdőkből ebbe az 1400 méter magasságba nem volt tréfa. De az Egán ruténjai megértették a "pán főnagyságos úr" intencióját. Százával tódultak a munkához, igen potom napszám mellett, mert mindenik részese kívánt lenni az áldásthozó munkának. Úgy dolgoztak, buzgósággal, követelések nélkül, mondhatnám áhitattal, mintha templomokat építettek volna a zord havasok tetején.

Az időjárás ebben a magas zónában igen szeszélyes. Nagy hőséget hirtelen zivatar követ s harmnc fok melegről olykor két óra alatt 4-5 fokra süllyed a hőmérsék. A napalok forrók; az éjszakák még júliusban is hidegek. Éppen ezért kényes, fiatalállat nehezen bírta ki a havasi legeltetést. A legtöbb elcsenevészedett. Igen sok elhullott. De a zimankós időjárás megviselte a felnőtt barmot is. A napokig tartó esőzések alatt erőt, izmot, faggyút veszített az állat. Táplálkozáshoz nem volt kedve. Zsugorgott, fázt, reszketett a delelők sarában és jobban elcsigázott, mintha nehéz járomban lett volna.

A szegény ruténnek fogalma sem volt, hogy ezen a kí-

nos állapoton segíteni is lehet. Mihelyt tehát megértette a "pán főnagyságos úr" tervét: örömmel nyúlt fejszéje, bárdja, fűrésze, fúrója, vésője után s néhány hét alatt fölépültek a nagy istállók a havasi kultúra díszére és hasznára.

Ezzel a két épülettel a legeltetés idejét másfél hónappal meghosszabbították. Korábban felhajtható most már az állat és tovább maradhat ott. Május derekán most már

szól a kolomp a Névtelen - havas bércein s a pásztortűzek csak szeptember közepén hamvadnak el.

Ez az istállónak köszönhető, hol a barom az időjárás vadsága ellen menedéket talál.

Az oláhok és tótok által lakott havasokon nyoma sincs az ilyen védistállónak. Ha jó idő jár, vidám a barom és gyarapszik. Ha tartós a rossz idő, lesóványodik, elcsügged, erőtlen lesz, mint a lucskos egér. Fejlődése hetekre megapad. Nyavalyákat kap a gyakori kihűléstől. Csontja vékony lesz és könnyű. Velője sorvad. Minden tápszert csak azért dolgoz fel, hogy fejlessze testi melegét. Ez a melegfejlesztés: rohamos zsiradékfogyasztás. Kérdése nem nyugodt és nem is rendes. Az örökös esőben az ivóvíztől, mely a jó kondíciónál kiváló szerepet játszik, elmegy a kedve.

Ellenben az udvarhelymegyei székely pajtákat épít a havasokon, hogy nyáron át legyen hova menekülni a baromnak. Téltre a szénáját rakja le a pajtákba s onnan fuvarozza le szánon a községbe. Ezt a székely nem tanulta sem Svájctól, sem Tiroltól. Nem is Egán magyarázta meg neki a pajta szükségét. Rájött önmagától a saját intelligenciájánál fogva. Belátta, hogy a havasi legeltetés jó eredményének ez a legelső feltétele.

No de hát azért székely ő, hogy ilyesmire a maga belső ösztöneinél fogva rájöjjön. Ha a székely rovarnak születik vala: bizonyára róla alkották volna meg Darwinék a mimikry - elméletet, melynél fogva némely állat tartózkodási helyéhez hasonló színt és alakot ölt, hogy ezzel is oltalmazza legyen üldözőitől. Nem meglepő tehát, ha a székely pajtákat épít havasain. Csordája jó állapotban is van, amikor lekerül a havasról.

De a rutén nyájak évek előtt siralmasan néztek ki. Sóványak voltak, mint a hét szűk esztendő. Tehenére, ökrére, borjára alig ismert rá a rutén. A nöwendékállat lábcsárai megnyúltak, nyaka elvékonyodott, szarva, feje nőtt, de teste vézna maradt, majdnem átlátszó, mint egy deszka-állvány s csípőjére bátran rá lehetett akasztani a koldustarisznyát. Horpacának üregében elfért volna egy kölykezett macska.

Ehhez képest a változás, mióta a két istálló felépült, nagyon meglepő. Láttam különböző községhatárokon fekvő állami bérterületeken egy pár nyáját. Körülbelül tíz nap előtt hajtattak le ezek a havasokról. Egytől-egyig mindenik állat jó karban volt. Gyönyörűséggel néztük ezeket a csordákat. Tülköztek, ugrándoztak, pajkoskodtak. Kövérek voltak, mint megannyi bazsarózsa. "Földig marha" ez, valamennyi, — mondám Natolya tiszteletesnek, aki egyik jobbkeze Egánnak. A tájkifejezést nem értette meg mindjárt és udvariasan hallgatott a fővárosi íróember különös megjegyzésén. Ekkor megmondtam, hogy a székelynek tömött, zömöktestű és kurtalábú állat az ideálja s azt földig marhának hívja. A magasra felnőtt, kis, vékony, könnyű testű baromról azt szokta mondani, hogy "sok a lába".

Ezalatt Egán egyedről - egyedre vette az állatokat. Nézte, tapogatta, vizsgálta őket, szakértelemmel és azzal az örömmel, mintha valamennyiben az ő zsebe domborodott volna gömbölyű zacskóvá.

— Alig ismertem rá erre a haszontalanra, úgy megnőtt.

— Az a boglyas, ugye, Fedornak volt kiosztva?

— Ez a kis kacér, no lásd, már vemhes. Igen korán van. Jó a táplálék és véres az állat. Kérem följegyezni felügyelő úr, hogy ezzel az üszövel nem tartották meg az üzekedési szabályt. Ennek még a szüzgulyában lett volna a helye.

— Nézd ezt a medencét! Látod-e benne az eljövendő generációk ősfészékét?

— Hát még ez a gerinc! Lineázni lehetne vele.

— És itt ez a tejtükr. Fogadok rá, hogy megadja az évi 3000 litert.

— Nézd csak ezt a fickót, olyan gömbölyű, mint egy cseresznyemag. És ez az apró, sima, fényes szőr, mintha kefélnék, mosdatnák, abrakolnák valamennyit.

Mikor aztán ehhez hasonló megjegyzésekkel kigyönyörködte magát, akkor eszébe jutottak a baromvásár-idők s egy kissé elborult.

— Milyen lassú ez a vármegye. Még mindig nem eszközölte ki a vásárnapok áttételét. Ezelőtt lekerült a marha a havasról augusztus közepén. Ehhez voltak szabva a vásár-napok is. De most ki kell ezeket a napokat tolni szeptember végére és október elejére, mert a barom csak szeptember derekán jön le a havasról. Milyen jó árakat kaphatna most a rutén! Olyan kövér minden állat, mint a spárga. A mézsáros is többet adna most, a tenyésztő is.

Maholnap be kell kötni ezeket a barmokat és valamennyi megsínyli a száraz takarmányt és a pajtalevegőt. Aki akkor

adja el, darabonként 20-25 kilóval kevesebb húst ad el. Kérem, felügyelő úr, jegyezze föl, hogy szorgalmazzuk meg a dolgot Hagara főispán úrnál, aki melegen érdeklődik az akció iránt.

— Járt már itt a rétmester? — Eh, Volócon nincs már neki dolga. Ott be kellett végződnie a munkának még tegnap előtt. A marhák tulajdonosaival meg kell értetni, hogy ez nem luxus. Semmi áron nem tűröm, hogy tíz-tizenöt holdon savanyú perje és macskaszék teremjen. Meg kell velük értetni, hogy ez a munka az ők érdekében fekszik.

— Egy nap alatt az a hetvenöt ember elvégzi az árkolást. Huszonöt ígás fölshántja a területet szintén egy nap alatt. A tél megérleli a talajt. A felréteg különben is iszapföld, mert ez az egész völgy a Latorca hordaléka. Ez tehát porhanyó lesz tavaszra.

— Kérem, följegyezni, hogy nedves talajba való kevéreket kapjunk. Kiváltképpen trifólium, hybridum, trifólium repens, poa pratensis, avena elatior, lolium perenne és festuca pratensis legyen benne. Itt a jövő év őszén már édes füveknek és pillangós növényeknek kell teremni.

— Megvan a térkép? Jól vigyázzon a rétmester, hogy az árok ne szögletbe törjék meg, miként a térképen kitüntetve van, hanem szelíd hajlásban. Különben felduzzasztja a vizet. Ezt a lecsapolást már holnap munkába kell venni, hogy a fagyok beállta előtt száradjon ki a talaj.

— összevarták-e a zsdenyovai tinó sebét?

— Miért nem hajtották ide a szolvai üszöket is? Egyet sem látok azokból.

— Elkészült-e már a vályú a felső kúthoz?

Ilyenformán néz ki a népmentés első lépése.

A MÁSODIK LÉPÉS

Az első lépéssel megoldást nyert a legelőkérdés a szolvai járásban. Hangsúlyozom ezt a szót. És adom egyszerűsmindenkorra azt a felvilágosítást, hogy a hegyvidéki akció eddig még csak a szolvai járásban hozott létre alkotásokat. A kormány óvakodott egyszerre sokat markolni. Elfogadta Egánnak azt az előterjesztését, hogy az akcióval egyelőre csak a szolvai járásban tétessék kísérlet. Ha majd a tapasztalás az akció mellett fog bizonyítani: akkor folytatható az egész hegyvidéken. Örömmel jegyzem ide, hogy az egész intézkedések annyira beváltak két év alatt, hogy tudtommal már megvan az az elvi elhatározás, hogy mun-

kába vétessék Bereg, Ugocsa, Ung és Mármaros minden hegyvidéke.

A legelő - kérdés tehát megoldatott.

Jött a legeltetés kérdése. Ez volt a második lépés.

Mert hiábavaló a legelő, ha nincs mi legelje. Nem az a cél, hogy a Beszkideken szép és egyenletes gyepterület legyen a szem gyönyörködtetésére és a turisták esztétikai hangulatának emlésére, hanem, hogy ez az elhanyagolt és kiszorított nép komoly és tartós hasznot lásson a legelőkől.

Úgy, de nincsen marha. Van, de nincs. Van haszontalan korcsfajzat, mely sem tejelésre, sem hússzármaztatásra nem alkalmas. És ilyen is fölötté kévés van. Az állami bérlet, a szántók átalakításával tizenkétezer darab felnőtt állatot bír meg. A járás népének együttvéve alig akad három - négyezer darabja. Ez ugyan pótolható lett volna a feles marhával; de ezzel a cél lett volna kijátszva. Mert a feles marha csupán és kizárólag a nem földművelő kazárnak válik hasznára. Ha tehát feles marhákat fogadnak be az állami bérletbe: akkor egyszerűen csak hízalják a feles marhával uzsoráskodó kazárt; a bennszülött népen pedig egyáltalában nem segítenek.

A második lépés problémája tehát az vala, hogy egyfelől csak azt a barmot fogadják legelésbe, amely a földműveléssel foglalkozó egyének kizárólagos tulajdonát képezi, másfelől, hogy ez a legeltetési jótétemény egyszersmind kútforrásává legyen egy virágzó állattenyésztésnek.

Az első feladat megoldható volt szigorú ellenőrzéssel. Fölvétel és nyilvántartás folyik minden községben, minden gazdánál. A szomszéd tudja, hogy melyik a feles marha, melyik a tulajdon. Óvatos körültekintéssel írták hát össze az állatokat. Jóformán főkönyvi lapot nyert minden gazda. Már írtam, hogy nem a kazárt zárták ki, hanem az üzérkedést. Aki földműveléssel foglalkozik és tulajdon barma van, az mind részesült a legelőben. De aki az uzsora szempontjából tart a ruténnel feles marhát, az nem kapott legeltetési jogot semmi áron.

Ilyenformán nem volt elegendő marhalétszám a legelők kihasználására. Így állott elé a második probléma, melyet már csak szabályokkal és ellenőrzéssel megoldani nem lehetett.

De már írtam, hogy Egánra nézve igen antipatikus szó a lehetetlenség. Ezt a szót nem is lett volna szabad kitálatni. Erőtlen és önmagában bízó nép nyelvéből ennek a szónak hiányozni kellene. Mikor ez a szó létrejött: akkor az a néplelek, amely megalkotta, sorvasztó betegségben selymódott. Így hiszi Egán.

Tervet dolgozott ki tehát arról, hogy ezen a hegyvidéken miként kell és miként lehet egy magasfokú állattenyésztési kultúrát teremteni. Meggyőzte kormányát, hogy a most levő korcsfajt át kell adni az enyészetnek s helyébe egy televér fajt kell meghonosítani. Tervében számításba vette a vidék időjárását, takarmányminőségét, a legelők táperejét, a nép szokásait és fejlettségi állapotát. Ezen tényezők alapján gondosan keresett egy, a helyi viszonyoknak megfelelő fajtát. A megválasztásnál tekintetbe vette a faj tenyésztési képességét, munkabírását, tejhozamát, növekedési idejét, tápszerfeldolgozó tehetségét, ellenálló erejét, igényeit — egyszóval mindazt, mi a vidéket és a fajt alkalmassá teszi a sikeres tenyésztésre.

Alapos vizsgálódásnak eredménye gyanánt az oberint-hali tájfajta meghonosítását hozta javaslatba. A földművelési kormány bízott az Egán szakértelmében, ki különben is, mint állattenyésztési felügyelő szolgálta hazánkban ezt a nagyfotosságú ügyet és elfogadta a javaslatba hozott választást.

Szakemberek utaztak Tirolba s vásárolták össze a fiatal marhákat. Jelenleg már ezerkétszáz van a rutén kezén. Üszöket osztottak ki köztük olyan feltétel mellett, hogy öt év alatt ugyanazon összeget fizessék a marháért, amennyi be az államnak került.

Öt év alatt! Ez azt jelenti, hogy nem tekintve az elkárosodást, mely ellen kölcsönös biztosítási eljárás van folyamatban, a kapott üsző öt év múlva hét éves tehén lesz, az egyik leánya két éves, a másik három éves; ezenkívül egy farka unokája. A marhaállomány szaporodásából tehát a gazda könnyen visszafizeti a kölcsönt s még marad egy pár darab marhafajtája.

A HARMADIK LÉPÉS

Igy oldatott meg a legeltetési kérdés. Az államnak jóformán semmibe sem kerül, mert úgy a bérösszeget, mint az üszökre fordított bevásárlási kiadásait visszakapja a néptől. Nem kapja meg a befektetések időközi kamatját és a kirendeltség személyi és dologi járandóságát, amely együttvéve is alig üti meg a Tisza Kálmán és Bánffy Dezső egyévi nyugdíját. A veszteségszámlára csekély százalék esik. Mikor ott jártam, még nem volt befejezve az év s a 21 ezer forintnyi bérösszegeből csupán 84 forint hátralék állott fenn.

Ez a megoldás nem éppen olyan Kolumbustojás, mint aminőnek látszik. Nincs legelőjük: hát szerezzünk nekik legelőt; nincs marhájuk: hát adjunk nekik marhát. Ez így könnyű lett volna. De Darányi az első pillanattól kezdve abból indult ki, hogy semmi ajándék, semmi inségadó-mány. A nyomornak nem pillanatnyi enyhítését, hanem állandó eltávolítását vette tervbe. Nem megalázni akarta a népet borraival, hanem úgy szerezni meg számára a megélhetés feltételeit, hogy a vagyoni állapottal együtt izmosodjék az erkölcsi érzület is. Az a kizsárolt nép százezreket nyelt volna el az úgynevezett könyöradományokból, anélkül hogy életrendje és vagyoni helyzete megváltozott volna. A könyöradomány elvándorolt volna a kazár boltjába ruházati és élelmi cikkért és a kazár kocsmájába és cukrászdájába pálinkáért. A legrigorózusabb eljárással úgy lehetne kiosztani évenként csak a szolvai járásban kerek egy milliót, hogy a nép hetenként egy napon jóllaknék s a többi hat napon koplalna.

Ha minden tervszerűség nélkül osztatott volna ki a szarvasmarha a nép között: fölületes munkát végzett volna a kirendeltség. De a földművelési kormány tudja, hogy valódi termékenységre mély barázdákat kell szántani. Ők a baromkiosztással nemcsak azt akarták, hogy akármilyen állathoz jusson a nép, hanem felhasználták ezt a kínálkozó alkalmat egy magasfokú állattenyésztési kultúra meghonosítására is.

Az innthali televér kiosztása által óriási jövődő nyílt meg a hegyvidék előtt. Nem lehet kétség az iránt, hogy az állami akció ki fog terjesztetni a Kárpátok valamennyi vidékére. A most meghonosított tenyésztés melegágyát fogja képezni a további működésnek. Innen szerzik majd be a többi vidéken szükséges fajbarmot. Ez a vidék a fejlődő állattenyésztés kútforrásává lesz. A tejgazdaságok is ide fordulnak és nem mennek Tirolba tehenekért.

A kirendeltség nagy buzgalommal szabályozza a vértisztaság fennmaradását. A bikateleltetés szokásos módját megváltoztatta. Ezelőtt magánosok teletették a tenyészbikát igen silányul. A kirendeltség bikatelepet állított Szolván. s a kiosztott tehenek csak állami bikákkal fedezhetők. Az is baj volt, hogy a nép nem gondolt a tehén fejlettségi állapotával, s túlkorán borjúztatott, ami megrontotta a fiatal anyát. Ezt tehát szabályozták.

Legnagyobb baj volt a tavaszi elletés. Mikor már elfogyott a takarmány és még erőtelen volt a legelő. A vemhességi idő télszakra esett. A teletelési idő nyárszakra.

Nem lévén nyári takarmány, a gazda havasi legelőre küldte kis borjús tehenét. Ezzel a tejhozam a családra nézve kárba ment; a borjú fejlődése pedig megakadt vagy az által, hogy korán választatott el s a nyári munkaidő elvonta a családot a borjú kellő gondozásától; vagy az által, hogy a borjú is kihajtatott a havasra s ott a zord időjárás elsanyargatta.

Ezen a hátrányon úgy iparkodik a kirendeltség segíteni, hogy az ellési időt a késő őszi napokra helyezi át. Nem könnyen megy, mert nemcsak a nép megrögzött szokásával kell küzdenie, hanem az állatok fajzasi rendjével is. Azonban megy. A kirendeltség szívós. Meghátrálást nem ismer. Rábeszélésben bőkezű. Szelíd nyomást és alkalmaz. A tehen is megszokja, hogy fajfenntartó vágyait kényszerűségből elhalassza a megszabott időre.

Nagy eredmények várhatók ettől az intézkedéstől. A gazda novemberben jut borjúhoz. Tehát, mikor legtöbb takarmány, rosta-alj, törek, polyva, széna, sarjú áll rendelkezésre. A borjút gondozhatja, ápolhatja, kényeztetheti az egész család. A tejhozam utolsó cseppig kihasználható. A borjú erőteljes állattá fejlődik arra az időre, mikor a havasi legeltetés beáll s így könnyen megbírkózik a zord időjárással. Vemhességi állapotát a tehén nem egy szűk, hideg, rosszlevegőjű pajtában tölti el, hiányos alom és hiányos táplálkozás mellett: hanem a havas érintetlen tisztaságú légáramlataiban; dús legelőn, szabad mozgás közben, kristály források közelében — a méhmagzat erőteljes fejlődésének kimondhatatlan előnyére.

Miként látható, az állami behatás igen sokoldalú. Nem költséges, de sokoldalú. A gyermeket a jó nevelő, a csemét a jó kertész nem gondozhatja hűségesebben, mint ezt a népet a kirendeltség. A figyelem kiterjed az élet összes viszonyaira. Ha csak legelőt adtak volna a népnek: egyoldalú és ideiglenes lett volna a behatás. Segítség lett volna ez is, de nem mentés. Adtak tehát marhát is, hogy a legelő kihasználtságuk. Ez már több a segélynél, de még nem lábraállítás.

Am fajmarhát adtak, hogy televér-tenyésztés elkezdés. Szabályozták a tenyésztést, hogy a tiszta vér el ne korcsosuljon. Meg lehetett-e itt állani? Szabad volt-e nem gondoskodni arról, hogy a televér-állomány annak maradjon a birtokában, aki megmentésre szorult?

Igazi "hübelebalázs"-akcióvá nőtte volna ki magát ez a mozgalom, ha az örökös szükségben levő rutén gazda szabadon rendelkeznek az úgynevezett "államszki marhával", mert ma már valamennyi innthali állat kazár kereskedők

üzérkedésének volna a tárgya. Itt is szabályozólag kellett tehát a népeletbe nyúlni.

A szabály abból áll, hogy az első öt év tartama alatt, akár kifizette a gazda az állami marha árát, akár nem: a kiosztott üsző és annak növényéke az állam tulajdonát képezik. Azokat a kirendeltség tudta, híre és beleegyezése nélkül sem eladni, sem elcserélni nem szabad. A végrehajtás alól is ki vannak véve. A gazda igázza, feji, borjuztatja, egyszóval használja az állatot, de tulajdonosa csak öt év múlva lesz.

Ez idő alatt, az Egán számítása szerint annyira lábra áll a nép, hogy azontúl fölösleges lesz az e téren való további gyámkodás. De, hogy talpra álljon: a mentési munkának még egész sorozata állapított meg. E sorozathoz tartoznak a hitelszövetkezetek, az áruraktárak, a mintagazdaságok, a jutalmak, az iskolák, az olvasóegyletek.

HITELSZÖVETKEZET

Vegyük szemügyre ezt a kerekfejű embert, akinek nem annyira haja, szakálla, bajusza van, mint inkább — szőre. Ez a szőrzet különös rút vegyülékét képezi a farkaskeveréknek a rókával.

Alsó állkapcsa előre nyúlik, hogy túlfejtett fogsorának elég tágas legyen a fészke. Mikor beszél, önkéntelenül várjuk, hogy csattogtassa a száját. Szemfogai mindegyre megvillanak rövid felső ajka alól, mint a mérges kuvaszé, ha orozva akar harapni. Úgy hiszem, hogy nem is szemfogak, hanem agyarak.

Szeme kicsiny, alattomos, nyughatatlan és csipás. Nem tükör, hanem fátyolos ablak, amelyen kifelé igen, de befelé látni nem lehet.

Széles karimájú selyemlombos kalapot visel, alatta kis kerek bársonysipkát, testén hosszú kaftánt szürke lüszterből. Kezén a száraz ujjak az üllő karmaira emlékeztetnek. Ezek a karmok mindig csak félig nyílnak ki és görcsösen csukódnak azonnal össze, mintha jellemezni akarnák az embert, aki mindig kész az áldozatot megragadni, de soha sem hajlandó azt kibocsájtani.

Nevezzük el ezt az alakot Jäger Herschnek. Tegyük hozzá, hogy bukóci lakos és hogy Alsó-Vereckén született ezelőtt 48 évvel. Már most, ha ezen személyleírás alapján a beregszászi kir. törvényszék büntetőbírói iratai közül adato-

kat adnának ezen férfiú erkölcsi állapota felől: akkor megtudnók, hogy Jäger Hersch úr ellen 52 uzsoraeset volt folyamatba téve. A vádak igen nagy része alól fölmentetett. Egy része a vádaknak függőben van. Mérték-e rá büntetést egyik-másik eset miatt? Nem tudom.

Az esetek ilyenformák:

1870-ben Jäger Hersch tíz forintot adott kölcsön Popelics Vaszilinak 25 százalékos kamatra. Ezenkívül hitelezett neki bolti cikkeket is. Négy év múlva, 1874-ben, össze számoltak a kamatokkal és áruhitellel fölgylt tartozás kerek egyszáz forintban állapított meg közös egyetértéssel. (Az áruhitel, a legrosszabb esetben 15 frtra rúghatott. Tehát 25 frt. valódi tartozás fejében vállalt magára Vaszi-

li 100 forint terhet.) Ezen 100 forint névleges tartozás törlesztésére fizetett Vaszili 1882-ig nyolc éven át kétszáz forintot. Jäger Hersch úr ezzel nem találta magát kielégítve s bepörölte Vaszilit 150 frt. tartozásért. A dolog egyezkedésre került és megállapodtak 145 frt.-ban. Ennek a 145 frtnak törlesztésére 1888-ig fizetett Vaszili egyszázkilencvenkét frtot. Ilyenformán kapott Jäger Hersch úr 25 frt. effektív kölcsöneért egyízben 200, egy másik ízben 192, összesen 392 forintot.

Ezek után csak természetes, ha ezidő szerint Jäger Hersch úr pörli Vaszilit 105 frt. tőketartozásért. Az sem lesz szokatlan, ha a kir. bíróság megítéli a követelést, mert a Jäger és Herschek föl vannak szerelve hamis bizonyítékokkal, hamis tanúkkal és hamis esküvel. A bíróság tudja, hiszi, emberileg meg is van győződve, hogy tanú, eskü, bizonyíték hamis; de a bíróságot köti a szent eljárási szabály, a szent perrendtartás és a szent paragrafus.

1875-ben Rjasko Vaszili öt forintot vett kölcsön Jäger Hersch úrtól s azt köteles lett volna kamatostól megfizetni még abban az évben. Azonban nem tudott fizetni. A drága pör és a pusztító végrehajtás kikerülése céljából az áldozat úgy egyezett ki a ragadozóval, hogy 1876 végén fizetni fog 40 forintot. A fizetést meg is kezdte, de csak 5, 10, 14 forintos részletekben. Amikor csak lehetett, fizetett. Mikor pénzre tett szert, pénzt vitt; mikor pénze nem volt, gabonát vitt. Mikor jót csavarintott Hersch úr a hurkon, akkor lovat is vitt. Egy hatalmas csavarintás után elvitte az ökreit is. De mivel az ökör féltett ambíciója a ruténnek, mielőtt erre a kincsre került volna a sor: odavitte rendre öt darab tehénkéjét és 15 darab juhát. Egyszóval az öt frt. tartozás fejében eddiglé hatszáz forint értéket adott Rjaskó Hersch úrnak.

A dolog pörre került. Hersch úr tagadja, hogy csak 5 frtot adott volna s azt is tagadja, hogy 600 frt. értéket kapott volna. Azonban nem tudja, hogy mennyit adott Rjaskónak és mennyit kapott tőle.

1872-ben Jäger Hersch úr 10 frtot adott kölcsön Panykulics Gyuszinak. Azóta az adós fizetett 168 frtot, de mivel ezen összeg nem törlesztette le a 10 frt. tartozást, hogy kikerüljék a pört, kiegyeztek 90 frtban. Ebből megfizetett

Gyuszi 47 frtot. Jelenleg Hersch úr még 77 frtot követel. E szerint kapott Hersch úr 10 frtéért 168 meg 47, összesen 215 frtot s ha Isten élte, még kapni fog 77 frtot.

Az ilyen esetek nem szörványosak; a Jäger Herschek pedig nem ritkák. Három-négy eset bármely faluban könnyen összegyűjthető.

Mi következik ebből? Az, hogy a legelőbérlet, a legelőkultúra az állami marha, a televértényesztés mind-mind meddő munka, ha ez a nép az uzsorások körme közül teljesen ki nem ragadtatik. Legelő - uzsora, felesmarha - uzsora, pénz - uzsora, áru - uzsora és pálinka - uzsora kínozza ezt a népet. Az eddig leírt intézkedések elejét veszik a legelő- és felesmarha - uzsorának. De ha a többi megmarad: hegyre hordtunk földet, tengerbe öntöttünk vizet. Azt a kis reményét a jólétnek, mit a legelővel és az állami marhával nyújtott az akció, merőben nullifikálja az uzsora többi neme.

Eppen ezért gondoskodni kellett a többi uzsorák megátlásáról.

A pénzuzsora ellen törvényes tilalom létezik. Ez a tilalom évtizedek óta áll fenn. A papíron. A rutén nép szörnyű pusztulása bizonyítja hogy a valóságban nem tudtak a tilalomnak érvényt szerezni. Más eszközt kellett tehát megragadni. Valami olyat, ami kizárja a pénzuzsora lehetőségét.

Ez az uzsora abból keletkezik, hogy a nép hitelre szorul. Ha tehát tisztességes hitel nyújtatik a népnek, akkor nem megy uzsorához. Ez a tiszta sor. Kísérletet tettek tehát évek előtt a rutén vidékek központján levő takarékpénztárakkal. Ez a kísérlet balul ütött ki. A kazárok oda-furakodtak a pénztárat és a rutén közé, a hitelt közvetíteni. Így aztán sűrűn szedték a hitelműveletek tejfölét. Ők voltak a közbenjárók, jó pénzért. Ők lettek a jótállók, szintén jó pénzért. A népre nézve a hitel éppen olyan drága lett, mint azelőtt, azzal a súlyos különbséggel, hogy több pénz állván rendelkezésére, sokkal rohamosabb lett az eladósodás.

Ezen balsikerű kísérlet után Darányi miniszter vette

kezébe a ruténügyet s a miniszteri kirendeltség feladatává tette, hogy egyelőre a szolvai járásban és, ha beválik, egyebütt is hitelszövetkezetet hozzon létre.

EGÁN MŰKÖDIK

Égán nekidült a dolognak.

Az első hitelszövetkezet megalakult 1899 augusztusban. Én 1900 szeptemberében jártam meg ezt a vidéket. Ekkor már, tehát kerek egy év leforgása múlva, Dombostelkén, Volócon, Szolván, Alsó - Vereckén, Kis - Bisztrán, Zsdenyován, Zugón, Kis - Szolván, Felső - Vereckén, Kereckén, Vezérszálláson és Bukócon találtam hitelszövetkezetet. A tagok száma együttvéve 1867, akik 2791 üzletrészt jegyeztek.

Kölcsönhöz jutott egy év leforgása alatt 1639 egyén. A kölcsönzött összeg 146.236 korona. Van, aki 4, olyan is van, aki 800 koronát kapott kölcsön.

Múlt szeptember óta mostanáig (1901 június) megalakult még negyvenhét és alakulóban van harmincöt szövetkezet.

A szövetkezet tagja lehet minden feddhetetlen életű honpolgár, aki öt éven keresztül hetenként húsz fillér befizetésére kötelezi magát. Ez tehát egy összesen 52 koronára szóló kötelezettség, mely a befizetés napjától kezdve, bármikor 100 korona hitelre jogosítja föl az üzletrésztulajdonost, feltéve, ha két elfogadható kezet állít és ha a kölcsönösszeg hovaforrását annak rendje és módja szerint meg tudja indokolni.

Kölcsönsegélyben mindenekelőtt azok részesülnek, akik az uzsorától akarnak megszabadulni. Azután azok, kiknek orvosságra és élelmszerre van szükségük; később az adóhátralékosok. Ezek után azok, kik marhát, telket, földet vásárolnak, vagy építkeznek.

A kölcsönöket az igazgatóság szavazza meg felelősség mellett. Az igazgatóság elnöke mindenütt a helybeli G.K. lelkész, erre hárul a pénztárosi és könyvelői munka is. Az igazgatósági tagok kizárólag a jobb módú földművelő parasztagdák közül választatnak. Kereskedő, kocsmáros, cukrász, vállalkozó, pénzzel és áruval üzérkedő egyén az igazgatóságnak tagja nem lehet. Vagyis: rókát nem tesznek libapásztornak.

Részt vettem az egyik hitelszövetkezetnek szeptember 10-én tartott évi közgyűlésén. A szövetkezetek céljáról, hasznáról, működéséről és sikeréről tájékoztatott az elnök

beszéde. Nem lesz érdektelen, ha közlöm ezt a beszédet, amely így hangzik:

Igen tisztelt igazgatóság és felügyelő bizottság! Elsősorban is melegen üdvözlöm kedves vendégeinket és forró köszönetünknek adok kifejezést kegyes megjelenésükért. Az eddigi elhagyottságban és nemtörődomségben nagyon jól esik szívünknek, látván azt, hogy szegény népünk iránti érdeklődés teljesen lerombolta azon falat, amely mögött oly sok nyomor és szenvedés tanyázott.

Most, hála Istenünknek és forró köszönet jótevőinknek, megismertek bennünket. És midőn köztudomást nyertek hazánk és királyunk iránti hűségünkről és szeretetünkről, de köztudomást szereztek nyomorgó szegénységünkről is, ennek okozóiról és okairól: érdeklődni kezdtek népünk életviszonyai iránt és ezen érdeklődés felkeltette az emberekben az igazi szeretet, az őszinte sajnálkozást. Ezen igazi szeretet és őszinte sajnálkozás azon boldogító elhatározásra ösztönözte a jólelkű embereket, hogy rajtunk segítsenek, hogy mentsenek meg bennünket gonosz elnyomóinktól, hogy kenyeret adjanak nekünk, hogy így kiszabadítván bennünket a kétségbeesés örvényéből, szabadokká és elnyomóinktól függetlenekké tegyenek bennünket.

És a jó lelkű emberek ezen szent és boldogító óhaja megvalósult. Hazánknak, a Kárpátok által koszorúzott eme felvidéken lakó része már szabad és független! Szabad, mivel már nem kell munkájával, vagyonával áldozni elnyomóinak csak azért, hogy életét nap-nap után tolhassa; független, mivel munkájával és vagyonával már szabadon kezd rendelkezni.

A jólelkű emberek, hogy segítsenek rajtunk, a segítségnek sokféle nemét vették alkalmazásba. Így gróf Schönborn uradalmának gazdaságilag kezelt földjeit bérbevették és ezen földet albérletbe kiosztották a nép között; ezzel a nép kenyérhez és szénához jutott, hogy legyen jófajú és saját marhácskája, külföldről importáltak éghajlatunknak és helyi körülményeinknek nagyon is megfelelő anyateleket és hogy ezeket megszerezhesse a legszegényebb gyermeke is népünknek, 4-5 évi törlesztéses kifizetésre szétosztották azt népünk között. Ezzel népünk saját marhájához jutott. Továbbá osztottak kedvezményes árban jó vetőmagot. Ezzel is nagyon segítettek népünkön, mivel népünk olyan maghoz jutott, amely megháromszorozta fáradozásunk jutalmát.

De mindezek segítsége mellett is népünk még nem

lett szabad és független.

Köztudomású dolog, hogy népünk, községenként egy-két kivételével, kisebb-nagyobb tömegekben adósa volt zsidójának. Bocsánat ezen elnevezésért, de másképp nem tudom nevezni ezen hitelezőt, mert itt csak ez a neve. És ahány zsidó lakott a községben, az mind hitelező volt. Egyik adott pénzt, másik sőt, harmadik pálinkát, negyedik bocskót, ötödik szénát, hatodik zabot, hetedik földet, nyolcadik tehenet, kilencedik ökröket, tizedik ecetes savanyúvizet, tizenegyedik bekovácsított ugorkát, s így tovább, de találkozott olyan is, aki sertéseket vett és adott hitelbe, tartás és szaporítás céljából a szegény ruténnek. Szóval, ha egy községben 20 zsidó lakott, ennek a 20 zsidónak volt adósa a szegény rutén, de csak kisebb összeggel, a nagyobb összegekkel pedig a 40-100 percentre dolgozó titkos magánbankháznak. Ilyen viszonyok közepette természetes, hogy csekély, vagy tán helyesebb ezen kitétel: semmi haszna sem lehetett a szegény ruténnek az előbb elmondott segítségből. Mert dolgozta volna az albérletbe kapott földet csak azért, hogy hitelezőjét fizesse; nevelte volna az importált állatját csak azért, hogy a hitelezőjének duzzadt legyen az erszénye.

De itt újból segítségre jött népünknek az emberi szeretet, a jólelkűség és a fáradságot nem ismerő áldozatkészség és ezek megalkották a hitel- és fogyasztási szövetkezeteket.

Őszintén beszélek, mert ezzel tartozom is nemcsak a igazságnak, hanem a hitelszövetkezetek jól fölfogott érdekének is: népünk kezdetben idegenkedéssel, vagy rettegéssel fogadta a hitelszövetkezetek eszméjét. "Mi hetenként 10-20 krajcárokat fizessünk?" "Minek?" "Sohasem látjuk vissza azt a pénzt!" "Az az uraknak kell sörre, szivarra." Így beszéltek az emberek. Kutatni kezdtem és azon meggyőződésre jutottam, hogy az egyes titkos magánbankházak tulajdonosai eszéből plántálódott át népünk elméjébe az, hogy a befizetett üzletrészek az uraknak kellene szivarra és sörre. Most pedig, midőn meggyőződtek, mily nagy áldás a "szövetkezet", örömmel lépnek be abba és készséggel fizetik a 10-20 krajcárokat. Kérdezze népünket bárki is: kell-e és jó-e a hitelszövetkezet? Mind egyik azt fogja felelni: — Kell-e? Jobban, mint a mindennapi kenyér. Mert ha ma kenyerem nincsen, ma bőjtölök, ha holnap nincsen kenyerem, bőjtölök holnap is, de ha pénzt kérnek, azt kibőjtölnöm nem lehet, hanem lici tálják csekélyke vagyonkámat; a zsidó pedig már nem akar adni, mivel haragszik, miért hagytam el."

Igy beszél, így gondolkozik népünk ma és mindennapi áldást és boldogságot kér jó Istenüktől azok számára, akik ezt létesítették.

Igen tisztelt Igazgatóság és Felügyelőbizottság!

Tegnap múlt egy éve, hogy hitelszövetkezetünk megkezdte áldásos működését. Egy év, mily rövid idő, jelentőség nélküli az ember és más intézetek életében. Hitelszövetkezetünk életében ezen egy év is igen nagy jelentőségű. Ezen egy év alatt, tehát hitelszövetkezetünk megalakításától mai napig 247 hitelszövetkezeti tag, családapa, 15.297 korona és 78 fillér kölcsönt kapott.

Ezen összeggel váltotta ki magát zsidójától; ezen összeg segítségével oldozhatta ki kezeit a zsidója békóiból és ezen összeggel teremtettem meg saját énje számára a szabadságot és függetlenséget. Nem vazallusa tovább hitelező zsidójának, hanem olyan független, szabad polgára hazájának, mint az, aki eddig ura és parancsolója volt!

Hogy egyévi működésünkről röviden beszámoljak, a következőket van szerencsém tudomásukra adni:

Hitelszövetkezetünk megalakulásakor 168 tag íratkozott be 268 üzletrésszel. Megalakulás óta mai napig 48 új tag 110 üzletrésszel lépett be hitelszövetkezetünkbe. Kilépett, elhalt, más községbe távozott 10 tag 18 üzletrésszel, s így ma 198 tagunk van 360 részvénnyel. Ezen év alatt 3 közgyűlést és 10 igazgatósági és felügyelőbizottsági ülést tartottunk. Ezen igazgatósági üléseken szavaztattak meg a kölcsönök. Kölcsönre jelentkezett 263 tag, ezekből kapott 247 tag, 16 tag kérelmével elutasított. A kikölcsönzött összeg: 15.297 korona 78 fillér. Az egyeseknek adott kölcsön minimuma 6 korona, maximuma 800 korona. A központi hitelszövetkezettől 9.392 korona kölcsönt kaptunk.

Ezen év alatt befizetett üzletrészek 3.833 korona és 83 fillért tesznek ki. Kamat címén befizettetett 765 korona 10 fillér.

Kiadásaink ezek:

1. Könyvelőnek 1900 január 1-től, havi 10 korona tiszteletdíjjal fizetett 80 korona.
2. Pénztárnoknak 1900 január 1-től havi 4 korona tiszteletdíjjal fizetett 32 korona.
3. Hitelszövetkezeti iroda fűtésére kiadott 28 korona.
4. Tinta, papír, gyertya, cégbejegyzési díj, nyomtatványok és postára kiadott 46 korona 46 fillér.
5. Hitelszövetkezeti iroda részére: egy asztal, négy szék, egy iratszekrényért fizettetett 46 korona.
6. Áruraktárunk számára egy pénzszekrényért kiadtunk 84 korona 17 fillért.

Hitelszövetkezetünk számára egy pénzszekrény szállítása 25 korona 70 fillér.

Összes kiadásunk tehát: 342 korona 33 fillér.

Ezzel beszámoltam egy évi működésünkről, még azt bátorodom megjegyezni, hogy a felülvizsgálóbizottság működésünket rendesen ellenőrzi, s könyveinket többször átvizsgálta. A jóakarát könyveinket vezetni úgy, hogy ott semmiféle hiba ne legyen, megvolt bennünk: ha azonban valahol hibáztunk, ne róják azt fel nekünk rosszakaratnak, avagy hanyagságnak, hanem tudatlanságnak. Az idő és a gyakorlat nagyon jó tanító és mi ezen tanítónak szorgalmas tanítványai voltunk, tehát jövőben rendesen fog menni minden.

Midőn ezen beszámolómat elmondtam, szigorú kötelességem köszönetet mondani az igen tisztelt igazgatósági felügyelőbizottsági tag uraknak azon szíves közreműködésükért, amelyet hitelszövetkezetünk érdekében egy év alatt kifejtteni voltak kegyesek.

Kérem: jövőben is legyenek szívesek csak úgy segíteni fiatal intézetünket, bennünket pedig csak úgy segíteni, mint tévék azt a múltban, mivel erre nagy szükségünk van. Ezt kívánja úgy a hitelszövetkezet, mint mindnyájunk érdeke is.

Végezetül úgy az igen tisztelt vendégeinknek, mint a mi forrón szeretett vezetőnknek, a biztos úrnak kegyes megjelenésükért ismételt forró köszönetet mondunk és alázattal kérjük: tartsanak meg bennünket továbbra is szeretetükben és jóindulatukban és ne ijedjenek meg e zord vidéktől, hanem látogassanak meg bennünket többször is, hogy meggyőződjenek haladásunkról és különösen arról, hogy a magas kormány, a mi igazi atyánk, a földművelésügyi miniszter úr ő nagyméltósága kegyét, szeretetét háládatlanokra nem pazarolja. A jó Isten áldja meg minden jóval és éltesse sokáig a mi kegyes jötevőinket!

ARURAKTÁRAK

Hitelszövetkezetekre a pénz-uzsora ellensúlyozása okából volt szükség. Ezeket a szövetkezeteket az országos központi hitelszövetkezet látja el pénzzel. Mihelyt nyolcvan üzletrész jegyezve van: a kötelező aláírási ív fölküldetik a központba, mely a szükséges biztosíték mérlegelése után a jegyzett üzletrészek kétszeres értékét szavazza meg hi-

telképpen. Tehát száz üzletrész után ötezerkétszáz korona hitelben részesül a szövetkezet.

De mivel áru - uzsóra is sanyargatja azt a népet, mert minden községben van kazárbolt: ennél fogva a kirendeltség a hitelszövetkezetek útján áru - raktárakat is létesített. A tagsági díj, illetve az üzletrész itt is annyi, mint a hitelszövetkezeteknél. Ez a kötelezettség is öt évre szól. Minden tag üzletrészei arányában résztulajdonosa a bolt jövődelmének.

Árúkkal ezen boltokat a szolyvai központi áruraktár látja el. A boltkezelő fizetést húz. Köteles rendes pénztárnaplót vezetni s abba minden vásárlást bejegyezni. A felügyeletet és ellenőrzést a hitelszövetkezeti elnök naponként gyakorolja. Ezenkívül a kirendeltség is gyakran rovcansol és vizsgálja a leltárt és a naplót.

Van tehát most már a népnek "államszki bank" -ja és "államszki bolt" -ja. Amott olcsó hitelt élvez; itt olcsó és jó portékát vásárol a hamis mérleg alkalmazása nélkül.

Az áru sokféle, a nép szükségletéhez és fogyasztási szokásához képest. Szívós küzdelembe került, míg elérheték, hogy legalább zárt palackokban szeszes italt is árúsíthassanak. Úgy hallottam, hogy ezen engedély ellen a leghatalmasabb bankkörök voltak mozgósítva. A pénzügyi kormány nagyobb financiaális műveletek sikerét vélte veszélyeztetettnek, az italmérési jog ily módon való kiterjesztése által. Még annak is híre járt, hogy minisztertanács foglalkozott igen tüzetesen ezzel a kérdéssel.

Pedig napnál világosabb, hogy a mentési munkálat kereke holtvízbe kerül, ha a pálinka a kazárok monopoli-uma marad. Amit nyerni lehet a szövetkezet és legelő révén, mind elúszik a pálinka vámján. Szuperioritást a kazárnak a pálinka adott. Mégis nehéz volt keresztülvinni, hogy az "államszki bolt" italt is árulhasson. Kazár fölfogás szerint ők szerzett jogaiktól fosztatnak meg az "államszki bolt" -ok versenye által.

Volócon egy öreg kazár így beszélgetett velem:

"Herr von Deputirter, értsük meg egymást."

— Figyelek.

"Mondja meg a gnädiger Herr von főnagyságos-nak (ez Egán), hogy ne legyen nekünk ellenségünk."

— Ő csak a rossznak ellensége.

"Mi nem vagyunk rosszak, mégis ellenségünk."

— Mivel bizonyítja? a legelővel?

"Nem."

— Az állami tehénnel?

"Nem."

— Az állami bankkal?

"Azzal sem. Ezt mi ki tudjuk heverni."

— A bolttal?

"Nohát mire is való az a bolt? nem ért ahhoz a paraszt. A pap sem ért hozzá; az alkalmazott sem. Ehhez csak mi értünk. De ez sem nagy baj, mert mi olcsóbban tudunk árulni, mert több a hitelünk..."

— És silányabb a portéka.

"Mit tud ahhoz ez a nép?"

— És hamis a mérleg.

"Nem méregetjük biz azt unciák szerint, hiszen nem vagyunk patikáriusok."

— Akkor hát rendben vagyunk, mert a régi boltok kiállják a versenyt.

"Igenis, kiállanak, uram, ha az állami bolt nem árusítana italt. De így elpusztulunk. Bízunk az italmérést ránk, eddig is mi folytattuk, ez a mi mesterségünk. Ne vegyék ki a kenyeret a szánkából."

— Nézze Gotteszmann, ha maguk árulnak, miért ne árulhatna a parasztok szövetkezete is? Talán csak nem akarja eltüntetni a néptől, hogy a saját áruját fogyassza?

"En csak annyit mondok, hogy ez a mi mesterségünk s aki elveszi tőlünk, az nekünk ellenségünk."

Mikor azokról a visszaélésekről beszéltem, amelyeket ők ezen a népen elkövettek, úgy nézett rám, mint aki nem érti, hogy miről van szó. Kifosztani embertársainkat — miért volna az visszaélés?

Kis-Szolyván hasonló párbeszédem volt.

"Mondok valamit. gnädiger Herr von Deputirter, amit az urak csinálnak, nem jó dolog. Az urak elveszik tőlünk a boltot, a pálinkát; legelőt, marhát adnak a népnek. Azért a nép mégis csak szegény marad. A népen tehát nem segítenek. Azonban mi tönkre megyünk. Itt nagy volt az inség eddig. Ezentúl még nagyobb lesz. Mert eddig legalább nekünk volt valamink, de ezentúl nekünk sem lesz semmink."

Felvilágosító magyarázatom nem fogott rajta. Ekkor ezt kérdeztem:

— Hány sertést öltek tavaly ebben a faluban?

"Tréfálkozni tetszik; mi nem élünk sertéshússal."

— Nem magukról beszélek, hanem a rutén gazdákról. Hányan és hány sertést öltek?

"A gazdák? a gazdák egyet sem. A pap hármát ölt a tanító kettőt."

— Helyes. Hát az idén sem öltek a gazdák sertést? De gondoljon jól utána.

Az öreg kazár gondolkozóba esett. Aztán számított. Kezét a felszeg felé emelte s integetett a házakra. Az is, ez is, amaz is. Ekkor az alszegnek fordult. Tovább számított. Végre megszólalt:

— Tizenennyolc gazda huszonhárom sertést, ezenkívül a pap hármat, a tanító kettőt.”

— És hány fejős tehen volt a községben tavaly?

— Ezt könnyebb megmondani. Nekem volt kettő...”

— Csak a parasztokról beszéljen.

— Azoknak öt volt; a felesmarhákkal együtt tizennégy.”

— És most hány tehenet fejnek a gazdák?

— Kisborjas tehen van tizenhét, felestehehen öt, összesen huszonkettő. De rúgott is van négy, ezek még tejelnek.”

— Még egy kérdést. Volt itt a gazdáknak tavaly anynyi szénájuk mint most?

— A fele sem volt.”

— Rendben vagyunk. Nézze barátom, ez a tönkrement nép egyetlen év alatt abból a 6.062 koronából, amit az állami bankból kapott kölcsön, a szövetkezet jegyzőkönyvei szerint kifizetett 4.154 korona uzorataratozást, marhaállományát megszorította, hússal és tejjel kezd táplálkozni, amit eddig nem tehetett. Igaz? Az állami bérlet útján szénára tett szert. Borjúkat adhatott el. Látna, hogy támogatják, megjötte a munkakedve s mivel jobban táplálkozik, megjötte a munkaképessége is. Eddig hitelbe vásárolt a régi boltokban; most készpénzre vásárol az állami boltban. Nálam van a kisszolyvai boltról a hiteles kimutató. Egyetlen év alatt, holott ez az első év, bevett az üzlet 6.824 koronát. Mondhatja-e ezek után, hogy ez a nép ezentúl is olyan ínséges marad, mint amilyen ezelőtt volt? —

AZ ÁLLAMI BOLTOK

Az a hír, hogy habár csak azért palackokban, mert a szövetkezeti ügyet nem lehet kocsmároskodással lefokozni, szeszestalt is fognak az “állami” boltokban árusítani, leírhatatlan izgatottságot keltett a kazár körökben. Nagyobb nyüzsgést a megzavart darázsfészek sem fejthet ki. Kaftánjaikban jártak-keltek, majdnem röpködtek és zúgtak és morogtak a haragos darázs félelemgerjesztő zümögésével. Rituális tanácskozásokat tartottak. Szegődött emberekkel leesték, hogy ki jár a boltba. Névsorba vették az elpártolókat. Fenyegették, hogy soha többé nem hiteleznek nekik. Azzal is fenyegették, hogy ezért vagy azért — kicsoda lehetne mentes a mi közigazgatásunk ke-

lepcéitől? — följelentik a főbírónak vagy adótárnoknak. Ügyvédhez mentek, rabbihoz mentek, még Firczák püspökhöz is, hogy mentse meg őket e “jogtalan” támadástól.

Mozgalmuk elhatott a kormányzás legfőbb köreibe is. Italmérési jogot, mint végső fórum, a pénzügyminiszter osztogat. Már-már hajótörést szenvedett itt az az óhaj, hogy a szövetkezeti áruraktárak szeszestaltokat is tarthassanak. Végre is győzött a földművelési kormány szivóssága, megnyervén az ügynek a közoktatási kormányt, a kultúra- és a belügyi kormányt a közrend szempontjából. Jelentékeny súlya volt e kérdésben a honvédelmi kormánynak is, melynek figyelmét sem kerülte ki a mérgezett és túléltetett pálinka hatása az évről-évre hanyatlást mutató újoncsozási statisztikában. Ehhez járult az igazságügyi kormány fölfogása is, mely a kocsmák demoralizáló működését a bűnesetek sokaságából igen jól ismeri.

Nem csekély fejtörést okozott a kazár boltosok körében az is, hogy az “állami” boltok szalonnát kezdtek árusítani. Hamar rájöttek, hogy ez a kapós élelmi cikk vonzóerőt gyakorol. Ők eddig szalonnát nem tartottak, mert ilyen tisztátalan dologgal foglalkozni bűn. De észrevették, hogy a szalonna jó csaletek. Ha nem akasztják horgukra, elmegy a hal boltjuk előtt. Így jött Haimann Jankell arra a gondolatra, hogy a csodarabbitól kell fölmentést kérni a szalonnával való foglalkozásra. El is mentek a tudóshoz. Ez nem adott fölmentést, csak tanácsot. Még pedig azt tanácsolta, hogy mikor szalonnát ad el az igaz ember, akkor húzzon az egész testére egy szalmazsákot s így tartóztassa meg magát a tisztátalan tárgy érintésétől. Mondják, hogy ezek a szomorú emberek most már zsákba borulva árulgatják a szalonnát.

VERECKE

A vereckei szoros egyik kanyarulatánál magányos épület van. Tisztes távolból nézve, idillikus kép az egész. A völgy igen szűk; két oldalról sziklás hegyek ösbükkössel. Ennél a kanyarulatnál kitágul a róna s a ház előtt kövér rét terül el. A hömpölygő Latorca zúgása a házig hallatszik.

Közelről nézve ez a ház kis Kazár-kocsmá. Verecke, ahová útunk vezetett, még jó távol esik. Pompás és kitartó erdélyi lovaink már 35 kilométert futottak. Egy szusszanásra megállottunk a kocsmá előtt.

Borzasfej kazárkisaszony jött ki az ajtón vendéglátó

bizalommal. Amint megpillantott, elsikoltotta magát: "der Herr von főnagyságos úr!" és visszairamodott a söntésbe, megmondani a baljóslatú hírt. Idővértatva egy izmos, erőteljes, viharbarnított kazárférfit lépett ki kedves élete párjával. A férfit gondterhes komolysággal jött felénk. Az asszony mosolyogva hozott egy rózsákkal kifestett fekete pléhtálcán három palack különböző színű italt és három kis pohárkát.

— Jó napot!

"Jó napot!"

— Tessék!

"Köszönjük. Nem kérünk."

— De tessék, kérem. Ez vanília, ez chartreuse, ez muszkaköményes. — "Együtt trikolór. Mégsem kérünk."

— Olyan nagyon tetszik haragudni?

"Dehogyan is haragszom. Melyik a jobb. Ez? hát ebből kérek." Ezt Egán mondta. "Különbözik hogy vannak?"

— Tetszik látni, még élünk. Akármeddig tart, de addig élünk.

"Megint filozófusi hangulatban van. Mikor látom már egyszer vígabb állapotban?"

— Az élet nem mulatság, főnagyságos úr; az élet egy igen komoly üzlet.

"Ki bántja magát, hogy mindig ilyen szomorúan beszél?"

— Senki sem bánt, sem engemet, sem a népemet, de látja a főnagyságos úr, ha én kihalszok egy pisztrángot és az vergődik a parton, hiába mondom neki, ne vergődj kis halacska, nem bántlak én téged: bizony csak tovább vergődik az, amíg el nem pusztul.

"De magukra nem halsz senki; maguk benn maradnak a mederben, vagyis a boltban és a kocsmában" — mondtam én.

— Igen, uram, benn maradunk a mederben, de mit ér az a halnak, ha lecsapolják a vizet és a meder szárazon marad. Eddig kereskedtünk pénzzel; most az "állami" bank kereskedik. Eddig kereskedtünk felesmarhával; most ránk jött az "állami" tehén. Eddig kereskedtünk bolttal; most "állami" boltba megy a nép. Kocsmáink is üresek, mert az állam italt is árul. A meder szárazon marad ma holnap és a hal megdöglik.

"Csak a harcsa kerül szárazra, amely kis halakkal él. Az ilyen ragadozóért nem kár" — mondtam én.

— Ahogy az uraknak tetszik, úgy lesz. Pedig egy halastóban több értéke van egy harcsának, mint az apró, kis, szájkás halacska.

"Fizetek", — mondta Egán, hogy véget vessen az eredményre nem vezető allegorikus beszédnek.

— Nincs semmi fizetni való.

"Dehogyan is nincs. Két pohárral ittunk meg."

— Tessék azt tőlem jószívvvel elfogadni. Ez az én privát italom. Nem árucikk.

"Ingyen még a halált sem adják. Megfizetjük az árát az orvosnak meg a patikusnak. Mivel tartozom?"

— Semmivel. A mi halálunk ingyen jön.

Köszöntünk, távoztunk. A beszélgetés sok elméldésre adott okot, amint gyorsan haladtunk az állami bérletek tarlóföldjé és dús lóherései között. Legyőzhetetlen erkölcsi nihillal állt szemben az akció. Ez a kazár a harcsa ragadozó szerepét teljes jóhiszeműséggel gyakorolja. Nem tud különbséget tenni a jog és a jogtalanság között.

RÉSZLETEK

Legnagyobb áruaktár a szolymai, legkisebb a mártónkai. A szolymai bolt átlagos napi bevétele 120 korona, a mártónkai napi bevétele 18 korona. Az összes boltok első évi készpénzbevétele kitett 252.948 korona 79 fillért. E forgalom után 3.646 korona 27 fillér tiszta nyereség hárult a hitelszövetkezetekre.

A szolymai boltban 320féle cikket árúsítanak; de a legkisebb forgalmú mártónkaiban is árulnak lisztet, tengerit, zabot, sőt, szalonnát, dohányt, bort, pálinkát, rumot, sört, zsírt, olajat, bocskort, lakatot, fűrőt, reszelt, pipát, pipaszárat, inget, gatyát, kalapot, sapkát, rizst, túrót, szilvát, szentjánoskenyeret, fűgét, cukrot, borsót, petróleumot, gyertyát, szappant, kartont, barchetet, szűrőposztót, lámpát, tüszőt, gyufát, oroszhalat, drótszeget, patkót, kötőféket, láncot, ostort, fűt, tűkröt, tűt, cérnát, kendőt, bicskát, ecetet, sóskáposztát, ecetet, savanyított uborkát.

Szemmel látható, hogy az áruaktár rövid idő múlva a községi élet központjává lesz. Templomozás után a rakár előtt gyűl össze a nép. Itt hányják-vetik meg ügyesbajos dolgaikat. Legénysereg, leánysereg, ide vonul. Kergedőznek, dévajkodnak, még táncra is perdül ez a szürke nép, mióta derengeni kezd lelkében egy jobb jövőre reménye.

Ezen boltok egyrésze most még bérházakban van elhelyezve; de a nagyobbik résznek megvan már a saját otthona. A paplak és az iskola után ez a falu legnagyobb és legszebb háza. Van benne bolt, raktár, a kezelő részére egy szoba és egy konyha; továbbá tágas helyiség az olvasó-egylet számára.

Ezideig még egy olvasó-egylet sem alakult meg. De a terv már kész s a megalakulás azon erély és buzgóság mellett, melyet a kirendeltség tanúsít, gyermekjáték lesz.

Az olvasóegyletekkel karöltve jönnek létre a segélyegyletek is, gyermekek fölruházására, iskolakönyvekkel való ellátására, aggok és betegek istápolására, karácsonyfák fölállítására stb. A gyűjtőívek már szétküldettek a

Firczak püspök lelkes fölhívása mellett. A társadalom jobb módú osztályai nem fognak elzárkózni s megértvén a célt, meg is adják ahhoz az eszközt.

Beavatottak nem kételkednek, hogy Schönborn gróf a hitbizomány ura, elől fog járni az adakozásban, mihelyt megtudja, hogy éppen az uradalmi cseh-beámter Wirtschaff érzéketlensége és mulasztásai miatt gyengült el itt a népporganizmus.

Más helyen kimutattam azon súlyos bajokat, melyek az uradalom kezelési rendszeréből hárulnak a népre. Ezeket a bajokat a szövetkezeti mozgalom nem képes elenyésztetni. Illendő tehát, hogy az uradalom kezelése ethikai alapokra helyezkedjék és ezen az úton enyhítse az ütött sebeket.

A vadászati törvény revíziója feltétlenül szükségessé vált. A dúvadak erélyes pusztítása többé nem odázható el. Az erdőtörvény revízióját is munkába kell venni, hogy a legelők okszerű kihasználását ne gátolja az erdővédelem merevsége. Mindez törvényhozási és kormányzási feladat, melyet a kirendeltség szüntelen buzgósa és zaklatásig menő folytonos agitációja az illetékes körökben nemcsak napirenden tart, de sürgetve érlel is.

Azonban ismétlem, hogy ethikai feladatok várnak az uradalomra. A közjótékonyságnak megvan a maga ragálya. Az uradalom látja azon erőfeszítéseket, melyeket a földművelési kormány e szegény nép érdekében véghez visz. A rutén akció betölti a levegőt. Kezd divattá lenni a népmentés. Nemes ambíciók jutnak felszínre. Mutatkoznak a siker, minden jó ember részese akar lenni a sikernek.

Jó magas hegyen áll ugyan Beregvár, de kínai fal nem veszi körül. Ellenkezőleg, százados fák, szelid bokrok és viruló pázsitok környezik.

Átvillogott-e az őrtüzek panaszos lágja az öreg fák

lombjai között? Fölhangzik-e a kastély ablakáig a népjajkiáltása, midőn vagyunkáját védi az uradalmi vadak ellen? Hallatszott-e az eprészkedő kis leány sikoltása, mikor a kerülő megzalogolta? Ne kérdezzük ezt most. Eltelt. Fuit.

E pillanatban látja a hitbizomány ura, hogy ő Felsége kormánya komoly kísérletet csinál a nép megmentéséből. Tudja, hogy az a szolgabíró megfosztatott állásától, ki a

népnek küldött kétezer forint inségkölcsonnt nem osztotta föl, hanem azzal önmagának sertéseket vásárolt és hízlalt. Ellismeri, hogy bérbeadott földjein új és termékeny kultúra fakad. Hallja, látja, hogy a szomszédos Schönberg báró uradalomban rutének végzik nagy ügyességgel a belső szolgálatot; az úrnő gyakran meglátogatja az áruraktárt, ellenőrzi a könyvelést, segít a megrendeléseknél; szövésre, varrásra, harsányakötésre, fonásra oktatja a falu leányait; istápolja, segíti az iskolát, ruházza a szegénysorsú gyermekeket. Magyaráz, fedd, dicsér, oktat. Utasításokat ad a veteményes helyesebb művelésére, a baromfi ápolására, a borjú nevelésére. Kézi patikát tart, gyógyszereket osztogat, sebeket kötöz. Egyszóval gondozza a népet.

Ez aztán divattá lesz. A papné, a tanítóné, a főbíróné, a jegyzőné iparkodik a jópéldát utánózni. Minél többet foglalkoznak a néppel, annál jobban megszeretik. Hiszen még a kutyát, a madarat, a csemetét is megszeretjük, ha sokáig bíbelődünk vele. Az ilyen szeretet terjeszkedő képességgel bír. Szunnyadó kötelességek ébrednek föl. Ismeretlen örömök keletkeznek a szívben. Üresnek tetszik az a nap, amelyen valami csekélyke jót nem műveltünk a népmentés hangyamunkájában.

A szívnek e főnséges áramlása beözlök a hitbizományi kastélyba is. Az ifjú gróf csak az imént házasodott meg s állandó lakója lesz Beregvárnak. Midőn látni fogja az értelmes szívek fölbuzdulását, bizonyára megérzi azokat a kötelességeket, melyek ezen elhanyagolt és elnyomott nép körében reá várnak. Többé nem fog megtörténni, ami Izvorhután történt, ahol 320 telepes minden lelki gondozás nélkül válik a kocsmá martalékaivá. Ezt látva, a szomszéd lelkész rábeszélte a népet, hogy követ hordjon ingyen össze és önkéntes napszámmal templomot építsen. Úgy, de nem volt telek. A lelkész az uradalomtól kért 100 négyszögölnyi területet. Egyebütt sem nagy érték; itt ha négyszögölét húsz krajcárra teszem: akkor fölötte nagyrabecsültem a földet. Ilyen magas becsű mellett is húsz forint értékű telket kért a pap. Kérte egy temp-

lom számára. Kérte egy olyan uradalomtól, amely kétszázezer hold földet ajándékoz a szarvasoknak és vaddisznóknak. Az uradalom megtagadta a 100 négyszögöl területet a templomtól. Hej, pedig egy ilyen kis templom erős vár a kommunisztikus és anarchikus irányzatok ellen.

EGÁN MŰKÖDIK

Körútunkban a nép a boltok előtt gyülekezett; zászlókkal és éljenzéssel fogadott, ha tudott érkezésükről. Férfi és asszony ünnepnap i öltönyben jelent meg. Határtalan szeretettel és bizalommal nézték Egánt. Érezték és éreztették, hogy őt a jó Isten küldötte nekik. Úgy közeltek feléje, mint egy földi megváltóhoz.

Pedig Egán a színpadi hatásoknak minden nemét megveti. Nem igen láttam ilyen pózmentes vezért. Az áradozásnak, szentimentalizmusnak még a látszatát is kerüli.

Alig biccent az éljenzésre, gyorsan ugrik le a kocsii bakjáról, lázas sietséggel néz körül a boltban, apróra veszi a naplót, bemegy a raktárba, megszagolja a lisztet, hogy nem lett - e kesernyés, vizsgál, rendelkezik, hibát fődöz föl, tanácsot ad, kérdezősködik a kelendőségi viszonyok felöl.

Beható vizsgálat után kimegy a nép közé. Rászól az egyikre: van - e panasz a bolt ellen? Húszan kiáltják: az ecet nem elég erős, a dohány penészes volt, a petróleum két fillérrel olcsóbb a zsidónál, az ostor igen vékony, csak magyar bocskortalp van, de lengyel nincs. Minden panaszt megállapít, letárgyal, a hibát elenyészteti. Kinek van még panasz? Megint húsz torok: Medvetáncoltatók jártak a községben, de nem kerestek egy fillért se. Ábránkán is így jártak, Volócon is, Bergócon is. Erre aztán a nyomorult cigányok megszöktek a silány keresettől s három kiéhezett medvéjüket szabadlábra helyezték. A medvék beszéltek a legközelebbi erdőbe, ott megváltak egymástól s külön-külön mindenik munka után nézett, mindenik a maga felelősségire. Visszanyert szabadságukat arra használták föl a medvék, hogy eddig megöltek öt üszöt és négy sertést; de a zabföldet és kukoricást is nagyon pusztítják.

— Be kell jelenteni az uradalmi erdésznek hogy löjjék le a garázdálkodókat.

— Bejelentettem, — mondja a bíró — de várják a szarvasbögést, s e miatt nem szabad vadászni.

Ekkor Egán a felügyelőhöz fordul és halkán mondja

neki: "Kérem följegyezni, hogy folyamodjunk segítségért a főszolgabíró úrhoz."

Más panasz: "Földjeinket mossa a patak, a múltkori áradás a szántókba is belekapott."

"Kérem följegyezni, rőzsét vágasson a havasbíró és o-daszállítva, gátlásokat köttessen a bérleti földek birtokosaival."

Más panasz: "A hidat még mindig nem csinálták meg s e miatt fuvart nem vállalhatunk."

"Kérem följegyezni, hogy tegyünk lépéseket a főszolgabíróhivatalnál. Aláírták - e már a kérvényt, hogy Szolyván sertésvásár állíttassék?"

— Mindeki aláírta, — mondja a lelkész — itt az ív.

"Köszönöm. — Azt az ablakot tessék megmosatni, boltvezető úr! E helyett a rozoga padló helyett ide követ kell küszöbnek faragtatni. Miért nincsenek az ajtók még mindig befőtve? Kicserélték - e már a piros pettyes fejkendőket sárgával? Nem az ön feladata, hogy a nép megszokott viseletén változtasson."

"Hány az iskolakerülő? Miért nem jár a gyermeked iskolába? — kérdé az egyiket."

— Nincs bocskor.

"Hát a tiéd miért nem jár?"

— Borjút őriz.

"És a tied?"

— Beteg anyjának segít.

"És a tied jár - e?"

— Nem jár mert libapásztornak szegődött Herschez.

"Tiszteletes úr, legyen szíves vasárnap délután az olvasóegylet helyiségében előadást tartani az iskolázás előnyeiről. Fejtse ki, hogy a népnyomor legfőbb oka a tudatlanság. Mondja meg nekik, hogy azok a szülők, akik elhanyagoltatják gyermekeikkel az iskolát, nem számíthatnak az én támogatásomra. Megteszi? Jól van, köszönöm."

— Van - e panasz a "bank" ellen? Hány kölcsönkérőt utasítottak vissza? A Gotteszmann áldozatai kaptak - e pénzt hogy kifizessék az uzsora - kölcsönt?

En nem kaptam.

— Miért?

— Csak egy kezesem volt.

— Józanéletű az az ember?

— Az, feleli a bíró.

— Jár a templomba?

— Igen, feleli a pap.

— Miből fizeted vissza?

— Mezőhegyesre megyek tavasszal dolgozni.